

Գրիգոր Տոա Կաթողիկոս
ՏԵԱՌՆ ԳՐԻԳՈՐԻ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ ՆԱՄԱԿԱՆԻ

ՑԱՆԿ ԳԼԽՈՑ

Պատասխանի թղթոյն վարդապետին ...

... Պատասխանի վարդապետագն Հայոց հիւսիսային կողմանց:

Թղթոյն վարդապետին Գրիգորի Տուտեորդոյն կոչեցելոյ 'ի մայրավանսն Հաղբատայ, գրեալ 'ի Տէր Գրիգոր կաթողիկոսէ Հայոց, յեղբորորդոյ սրբոց կաթողիկոսացն Գրիգորիսի եւ Ներսէսի, որ մականունութեամբ Տոայ անուանի:

ԱՐԳՈՅ եւ պատուական յամենայն մասունս բարեաց, որ ըստ աստուածային նախախնամօղ մատակարարութեան բաշխեցաւ 'ի բոլոր սեռ իմանալի եւ զգալի բնութեանց, առաջին եւ նախամեծարն յընտրելեացն՝ վերագոյն եւ գերաշխարհիկ, եւ պայծառագունացն գլխաւոր տեսանի խրատ: Սա որ անկելոցն ընդ ինքեամբ ախորժակաց մակացու, եւ բարձրայօնակ գահերիցութեամբ ընդ անհամեմետսն աստիճանեալ դասու, եւ զօրութեամբ յառաջ խաղալով պաշտի յառանձնականսն: Ձկտի եւ 'ի միւթեղէնսն, ուստի առին զարգանալ բազմաստեղն հանճարոյն տեսակք. 'ի բանական եւ 'ի գործնական արհեստս զընդհանուրս շարժելով, ոչ միայն զկելոյն պաճարանս, այլ եւ առ գիտութիւնս էիցն, եւ անհուն հմտութեանց հասու գոլ բաւականացեալք իբրեւ պատշէն եւ ճաճանչ անեղին զօրութեանն կաթեցեալ յարարածս:

Ըստ առաջնոյն՝ յաստուածային իմաստակացն ընկալեալ՝ 'ի տւչութենէ Հոգւոյն, որպէս յորդորէ զդեռաբոյս մանկունսն ընդունել 'ի ծերագունից հարցն զայս աստուածային եւ գերահրաշ պարգեւս. Լուր որդեակ, ասէ, խրատու հօր քոյ, եւ ա՛ռ ընկալ զնա պսակ շնորհաց 'ի գլուխ քո. եւ ամբարշտութիւն մեծ ծանոյց զայն անգոսնողացն զխրատ: Ձնոյն եւ նախամեծար մարգարէն՝ հայր սորին՝ խնդրէր, խրատիլ յարդարոյն ողորմութեամբ, եւ մի՛ բարկութեամբ: Եւ Պաւլոս յետ դառնագոյն արբմանն 'ի տհաս տիոց եւ յանգիտութենէ, յետոյ պտուղ խաղաղութեան պարգեւեալ ասէ՝ որք նովաւ կրթեցան անձամբ 'ի ճշմարտագունիցն առեալ: Յաղագս որոյ բնաւորեալ են 'ի խրատուէ ոչ խուսափել, եւ յանդիմանչէ ոչ հրաժարել. եւ հաստատեալ են թէ առանց սոցա ոչ ինչ գոյ ինձ լինել կարողութիւն հասանելոյ արժանեացն. մանաւանդ զթագաւորականն եւ զարքունի, զի մի՛ իբրեւ զչամոքելոցն 'ի հնազանդութիւն՝ կրիցեն պատիժս. այլ արտաքոյ մահու եւ կորստեան գտանիցին: Վասն զի ուսաք կրկին ստանալ ծնօղս, զմինն կելոյ, եւ զմիւսն բարւոք կելոյ. եւ ծանեաք զառանձնական յատկութիւն խրատուց յիմաստնոց ոմանց արտայայտեալ եւ ծանուցեալ, ասէ. հրատ է բան բացասութեամբ գլխաւորեալ, յորդորելով յինչ, եւ կամ հրաժարեցուցանելով: Եւ խրատուս ոմն է բացասական, որպէս՝ Պէտք են ընչից. եւ ոմն հրաժարական, որպէս՝ Ոչ է պարտ զամենայն գիշերն քունել. եւ ոմն յորդորական, որպէս՝ Պարտ է յաղքատութենէ փախչել. եւ ոմն պարզ, Մի հաւ քաջ. եւ ոմն շարալծեալ, Ոչ է բարւոք բազմիշխանութիւն, մի իշխան եղիցի. եւ ոմն առաւելահրաշ, Ոչ ինչ տկարագոյն երկիր սնուցանէ քան զմարդ: Արդ զանազանութիւն խրատուց զայս իսկ ծանեաք, եւ զշահ օգտութեանն որ 'ի սոցանէ՝ ոչ անգիտացաք. ըստ նմին եւ զանգոսնողացն պատիժս:

Իսկ գառ 'ի ձէնց այժմու գրեալքս ոչ այսպէս իմացաք բան խրատական իբրեւ 'ի ծերագոյն հօրէ, եւ 'ի ճշմարիտ սիրողէ հեզ մտօք եւ հանդարտ հոգւով, որովք ճանաչի տեղի բնակութեան, եւ հանգստեան տեառն եւ Յօր եւ Յոգւոյ: Այլ զքոյս ծանեաք հաւաստի, զի յաղմկեալ մտաց էր, եւ ամբոխեալ հոգւոյ, որ եւ այսոքիկ չարին ճանաչին մասունք եւ կիրճք դադարման: Վասն զի ոչ խրատական էր, այլ հրամայողական. ո՛չ խաղաղարար, այլ խռովարար. ո՛չ ուղղադատ, այլ թշնամանասէր. ո՛չ իրաւացի, այլ սուտակասպաս մտօք. ո՛չ ըստ կանոնական դատողութեանն, այլ ըստ հացկատակացն բանից փաղաքշելով իբրեւ զանգէտս ոմանս զտունդ դաւանութեան յոգունց՝ հանդերձ իմաստուն բնակչօք. յոտից մինչեւ ցգլուխ երեւելով 'ի միջի դոցա այր փառացի, եւ շքեղ իբրեւ զպարսկականն զայն հաւ սիգալով՝ եւ զբանս անպէտս եւ անուղղայս կարկատելով գրչաւորութեամբ իբրեւ զտգէտ եւ առանց դպրութեան: Կարծե՞ս եւ զմեզ այսպիսիս ոմանս գոլ. եւ չզանգիտե՞ս յերկնահանգէտ աթոռոյս եւ աթոռակալէս, եւ որք զդովաւ իցեն պարահայեացք ոմանք, անգիտացեալ զանձնդ եւ որ 'ի քեզ իցեն հոգետուր պարգելք: Եւ գտանիս պատժապարտ ընդ անարգողացն զծնօղս իւրեանց. որ թէ 'ի կանակար մտաց, եւ 'ի ճշմարիտ գիտութենէ ածար յայս, հայեաց յանձն քո, 'ի քեզ ինքն հայեաց. զքեզ ծանիր. ուստի ոչ գոյ այլ ինչ մեծութիւն քան զծանօթութիւն անձին, որպէս ուսաք յիմաստնոց: Իսկ եթէ յոչգիտութենէ անձին, եւ 'ի զբաղեալ մտաց, հաւանիմ եւ ես. զի որոյ չաք եւ տեսութիւն 'ի գլխոյն իցէ, եւ առ գլուխն, ընդ խաւար ոչ զնայ՝ զայթակղելով եւ բախելով 'ի կոշտից ճանապարհին. եւ առ այս դարձեալ պարտիս նայել 'ի քեզ ինքն: Իսկ եթէ այսոքիկ ո՛չ իցեն պատճառք եղելոց իրաց, ապա յայտնի տարացոյց տայք, եթէ հեռի էք յամենայն գիտութեան հին եւ նոր կտակարանաց. մանաւանդ թէ եւ աստուածագիր սուրբ հաւատոյս կանոնական սահմանքն ոչ գտանին 'ի միջի ձեր. եւ ոչ ներգործեն սահմանեալ դեղօքն իբրեւ զճարտարս 'ի բժշկաց՝ զոմանս խարելով, եւ զոմանս կտրելով, եւ զայլս ոմանս կակղագոյն սպեղանեօք բժշկելով. զոր եթէ լուեալ էիր աստուածաւանդ տառիցն, եթէ Ձիշխան ժողովրդեան քո մի՛ հայիոյեսցես, ապա թէ յանդգնիս՝ մահու վախճանեսցիս, կարծեն թէ ոչ հրամայէիր մեզ անկանել, ուստի Տէր ետ զվերանստելն. եւ այն առաջի ռամկաց, եւ անքնին մտօք, եւ առանց կանոնական հրամանաց եւ դատավճռի. կամ յափշտակելով քեզ ինքեան զայս վիճակ տիրաբար, եւ կամ մնալ առանց գլխոյ եւ առաջնորդի, եւ երեւել վատթարագոյն քան զքաղս, եւ զխորոս, եւ զաքաղաղս, առանց դիտի եւ ձայնատուի ննջել եւ արածել. մնալով զօր առանց զօրավարի, եւ քաղաք առանց քաղաքապետի եւ օրէնսդրի. զոր եւ ոչ յարտաքնոցն ոք պատշաճ վարկաւ՝ զայս իր յանդգնութեան համարելով: Որպէս եւ առ աթենական կաճառս իմաստակաց Սողոմ ոմն օրէնսդիր, հաւասարապէս եւ Լիկորգոս օրէնսդիր լակեդեմոնական ազին: Եւ ոչ 'ի հնագունիցն միայն, այլ արդէն եւ 'ի նորակերտս իրի հանդէս պարտիմք ունել 'ի յաւէժ գովելեացն աստուածայնոյ քաղաքիս այս քաղաքապետ, որ բաւական լինի լնուլ զայս քաղաք բիրապատիկ պայծառութեանցն հանդիսիւք, հասարակական կարգադրութեամբ բանական եւ գործնական արուեստի աստուածահաճոյ եւ անարատ կրօնիւք զբոլորից ընթացս անարատ պահելով ուղիղ եւ անյեղ վարչութեանն երասանակօք. որով ծաղկի արդարութիւն՝ առտոնեալ զմոլաբոյս ախտն անիրաւութեան. սուզանին կուրացուցանօղ կաշառք. փայլեն անաչառ ճառագայթք. ընկրկի ստութեանն յաւակնութիւն. յառաջեն ռահք ճշմարտութեան. եւ այս ահա քաջայայտ է, զի իր որ առանց խնամողի է՝ աղարտի:

Պարտ է ունել զառաջին գոյացուցիչն, որով կատարեալ ամբողջ պահին ամենայն մասունք բարւոյ. որպէս տուն ունի պատճառ զշինօղն, նաւագործութիւնն՝ զնաւաստին, անդրի՝ զքաջահմուտ արուեստաւորն: Ուստի եւ 'ի սկզբանն սակս այսորիկ նախապատիւ թուի կենդանասերել զմարդն՝ արի դատողութեամբ յաղթահարել զըստգտանելեացն խրոխտ. որ թպէտ եւ բազմահոգակ իմն թուի առ կարծիս, այլ յուսալի է յընտրաւոր դէմս սկզբամբ բնաշարժեալ 'ի կարգս աստուածային պատուիրանապահութեան համարովք մինչեւ 'ի յանկումն՝

զհամապատուաց վարկ անմուլար եւ ճշմարտագոյն ստանալով՝ ի գլուխ, եւ չունել յանձն զխոնջականս քան զհեշտալիս պատրաստ առ ՚ի բազմաց որդւոց օգտութիւն, ո՛չ զարտաքուստ պատիւս, եւ ո՛չ զներատնեայ դիւրութիւնս:

Արդ եթէ զառ ՚ի մէնջն այսպէս լուար, եւ հաստատեցեր ՚ի ճշմարտագունից ոմանց, որով եւ վկայեցեր մեւանաւ ՚ի գրութենէ ձեռին քո, այժմ ընդէ՞ր հրամայես մեզ անկանել եւ լռել: Ապա թէ այլապէս խորհիս առ կարծիս մտացդ, եւ առ փոփոխ բնաւորականիդ, ոչ լինել մեզ ըստ նմանութեան առաջնոցն, յորոց ընկալաքն եւ տեսաք. կամ թէ փոխեցաք ինչ անտես առնելով՝ զոր ՚ի նոցանէն եւ յայլոց իսկ սրբոցն ընկալաք, լուաք եւ առաք նորածեսս ինչ առնելով անձնահաճ կամօք, այդ մի՛ ինչ անկցի ՚ի սիրտ քո:

Ծանիր կարծեցեալ սիրելի, զի յառաջ ընդհանուր բարեփառութեան պարունակող ճանաչիւր սուրբ եւ երկնահանգէտ աթոռս. եւ այժմ առաւել եւս հրաշափառ աստուածային եւ մարդկային. անըստգտանելի արգասաւորութեամբն յօրացեալ յերկակայս կենցաղոյս խնդամիտ փափկութեամբ: Ձայս ոչ կամաւ յափշտակեալ ցաւալից մտաց ծնունդ. մի՛ կարծեսցի անուղղայ երեւել ինչ իբր թէ երկուց ընդակցութիւն սուղառէից կարօտելի գոլ: Այլ թէ առցի կանգնել գերապարծս իշխանութիւն ՚ի վերայ քո աստուածայնովքն, ապա ունիս տեսանել բառացի շրջաբերութեամբ հարստացեալս զմեզ առ քոյդ աղքատ մտածութիւն. որովք լիցի քեզ աղաւաղել իբրեւ զաւաղաբեր սուրհանդակ հակակայիւք բարւոյն ընկճեալ՝ անձեռնհաս կանգնել զլքումն քո, միայն անօգտակ զղջմամբ ՚ի չափտելի ապաշաւանացն դնիցիս մասին. եւ գտանիցիս պարտեալ առ թշնամանասէր կամս քո ներհակացն հանդիպմամբ: Վասն զի գտանես զսա ուրեմն բուժօղ առաջնորդ ունել զայսր աստուածային քաղաքի շինութիւն յարագուարճ բերկրանօք. եւ եթէ դու ըստ առաջին հաւանականացն կամիս գտանել պատճառ անկման եւ գլորման, աստ պսակ պայծառութեան եւ յաղթութեան պարծանք: Եւ եթէ այդդ խորխտումն մահաթոյն եւ ամօթալի դասալքութիւն կարծես, աստ յոյս խնդացուցանող, անհոգ փառաբանութիւն եւ բարձրայօժակ ամրութիւն: Ապա թէ ընդդիմակքն զբոլոր զախորժելեացն քոց բերեն հանգանակ, ուրեմն բարեհամբաւ ճոխութիւն հաւասար նմին ունել զհեշտալին. զոր ոչ արհամարհանաց անկ վարկանելի է զցնծաւէտութեանս համբարակ, եւ զգերապանծ շնորհ առ ամենայն բարեփառութեանն հանդիսիւք. զի եթէ ՚ի զուտ տան՝ պէտք են խնամածողի, քանի՛ եւս յոգնախումբ հօտոյս. եւ եթէ ՚ի սակաւ ժողովս ռամկաց պիտոյանան տեսուչք եւ վերատեսուչք, ո՛րչափ եւս առաւել աստուածայնոյ մայրաքաղաքիս. եւ թէ ոմն շահի եւս առ ճշմարիտ խրատու, քանի՛ եւս հռչակաւոր հրահանգաւէտութիւն յոգունց, յորում զեռան յընդհանուր տիեզերս բոլոր տեսակք բարեաց եւ չարեաց. դու զիա՞րդ հրամայես մեզ այժմ անկանել եւ լռել: Ձոր եթէ անխռովասէր մտօք ըստ աստուածայնոյն յուզմանց նայիցիս յայս երկնահանգէտ աթոռոյ դիտաւորութիւն, եւ յորոց քաղաքավարի, գտանիցես զսա անփորձ ՚ի բանից, եւ ՚ի չարագոյն յուզմանց՝ պարփակեալ աջովն անեղին անդրդուելի ամրութեամբ. եւ անըստգտանելի ընդդէմ նախանձոտ կամաց, գիտելի Տեառն յառաջ քան զլինելն յարգանդ սրբեալ, եւ նախ քան զծնանելն մարգարէ, ո՛չ անարգ, այլ ընդունելի եւ յիրում տան, եւ ՚ի բոլոր սեռս. որ եւ ՚ի բացայայտեալ բարեփառութեանս պատուոյ, փախստական եղեն ծանրատաղտուկ հնազանդութեանն լլկանք. եւ ազատութեանն բերկրանք զհասարակացն փարատեցին տխրութիւն՝ յաւելուածով եւ յագմամբ ըղձակերտ ելանել ՚ի յապառնիսն անըստգտանելի հրճուանացն խնդութեամբ անգայթ եւ յարագուարճ յառաջելով զկենցաղին հոլովս. որով երեւելապէս խոստովանեալ ճանաչի բարեհամբաւ զաւազան ըստ հաւասարութեան հնագունացն, յանդգնիմ ասել թէ եւս առաւել, ըստ մակեդոնականին Աղէքսանդրի, եւ ըստ մերումս հռչակելոյն Սողոմոնի. որք յերկաքանչիւր մասին առատացեալք. միոյն զԱղէքսանդրայն ունել եռանդնոտ խնամածութիւն, եւ միւսոյն յերուսաղէմ ջերմագոյն շինողութեան զհանդէս. ըստ առակաւոր խրատական ձայնին ընդհանուր հնչմամբ՝ զյարգականն

բացատրելով բան հանճարեղին՝ իսկապէս եւ ստուգաբար ստանալ զբազմութեան առաջնորդութիւն: Եւ այս առ ՚ի ձէնջ ոչ է ծածկեալ իւրիք, թէ ոչ անձնահաճ կամօք եւ ոչ զօշաքաղութեամբ բռնագբօսեալ ձեռնամուխ եղաք եւ ածաք յայս սպասաւորութիւն եւ սարսափելի պատիւ: Զոր եթէ կարծեսցէ որ մախամարդակ եւ չարակնօղ մտօք, եւ ոչ ճշմարիտ, այլ ՚ի կամելոյն Տեառն, եւ ՚ի տուչութենէ Զոգւոյն, եւ ՚ի բոլոր իսկ սեռիս յօժարամիտ կամաց, մանաւանդ թէ եւ ՚ի ձեր իսկ. հաստատեալ ՚ի վերայ անշարժ վիմին հաստատոյ, եւ պատրաստեալ կամ դէմ յանդիման, զի ամենայն որ որ հարցի ընդ վիմիս ընդ այս, խորտակեսցի եւ փշրեսցի, եւ յոյր վերայ անկցի, հոսեսցէ գնա իբրեւ զփոշի:

Եւ արդ՝ իր, որ այսքանեօք տոհմականութեամբ առլցեալդ՝ երեւելեօք եւ աներեւութիւք առանձինն էր հասարակաց երկնի եւ երկրի համանգամայն ուրախարար, զանբաղդատելի երջանկութեան երթեալ տարաւ անուն, ո՞վ որ սմա զընդդէմն ինչ՝ եւ ոչ զհաւանականն յերեսս բերիցէ խոստովանութիւն. եւ դուք զառաջինն հրամայեցիք մեզ, եթէ զիշեր է եւ երեկոյ, եւ ՚ի վերջինս նկատել եւ լռել:

Արդ զի՞նչ առ այս. ո՞չ հերկեսցուք եւ ո՞չ սերմանեսցուք. ո՞չ զնաւելոյն առաջ կալցուք զգործ. լռեսցէ՞ եւ իրավճար պատերազմողին յօժարութիւն: Այլ օ՛ն անդր, մի՞թէ ո՞չ ունիցիմք վստահութիւն ՚ի միոյն ամբարել զբազմաբեղուն արմտիս. նա զի եւ նաւազնն հեռաստանեայ եւ անդնդային բերովքն ո՞չ լնու զբազմաժողով խնճոյին փափագ: Գուպարայադթ նահատակք ընդ նիզակաճօճ խրախուսանացն զօրաւորագոյն բարգաւաճանացն՝ ո՞չ ժառանգեն մեծ ապարանս: Ապա յայտ իսկ է եթէ ՚ի զուր վաստակեցաւ Պաւղոս, եւ ՚ի զուր եւ ունայն նաւակոծեցաւ, եւ սնավաստակ եղել ՚ի յարբմանէ հնգից քառասնիցն՝ ՚ի հարկանողացն ընկալեալ. սնտոի էր յոյս նորա ՚ի ձաղանս կատականացն եւ ՚ի քարկոծմանն: Ի զուր աշխատեցաւ եւ Պետրոս, եւ ոչ ուղղեցան ոտք նորա ՚ի գնացս՝ ընդ որ խորհեցաւ եւ արար: Ընդունայն են քարոզութիւնք նոցա. ընդունայն ապա եւ խաչն, եւ որ ՚ի վերայ նորա, զի ոչ եղել խաղաղութիւն վարդապետաց, այլ խռովութիւն եւ աղմուկ: Եւ սուտ էին խոստմունք նորա առ Պետրոս, թէ եւ ՚ի վերայ այդր վիմի շինեցից զեկեղեցի իմ, եւ դրունք դժոխոց գնա մի՛ յաղթահարեսցեն: Արդ յաղթահարեցաւ եւ կորեաւ. զի ոչ է եկեղեցի, այլ այր աւազակաց. ո՞չ է մկրտութիւն ՚ի թողութիւն մեղաց, այլ միայն ՚ի լուացումն ջրոյ: Արդ ուրախ լեր Պիղատոս, ցնծացէք եւ դուք դասք քահանայապետից՝ Աննա եւ Կայիափա, վասն զի ո՞չ սպանիք տէր, այլ մոլորեցուցիչ. ո՞չ խաչեցիք Աստուած, այլ գող եւ աւազակ եւ խռովարար. ո՞չ հովիւ քաջ, այլ վարատօղ ոչխարաց: Սուտ է որդին որոտման, եւ իրաւ է որդին Տուտեայ: Եթէ այն այր աւազակաց, աւազակապետ Քրիստոս. եթէ այն մոլորութեան տեղ, մոլորեցուցիչ Քրիստոս. եթէ այն տեղի կորստեան՝ կորուսիչ Քրիստոս. զի նա հանապազ քարոզի անդանօր. եւ նորայն ծաղկէ ծննդականութիւն, եւ հաւատ եւ յիշատակ անուան նորա. կատարի յարաժամ անարին զենումնն ՚ի թողութիւն մեղաց հաւատով մերձեցելոցն եւ ընդունողացն: Եւ եթէ որ լրբենի դիմօք եւ մոլեգնեալ ախտիւ յանդգնի կոչել գնա այր աւազակաց, ՚ի յաստուածախօս տառիցն յանդիմանեալ կշտամբենք զայնպիսին, եւ ՚ի բաց վարենք իբրեւ զթշնամի Աստուծոյ եւ եկեղեցւոյ նորա. եւ փոխանակ այնորիկ անուանենք գնա լեառն սուրբ, եւ քաղաք Աստուծոյ կենդանւոյ հաւասար վերնոյն Երուսաղէմի, հարսնարան անմահ փեսային Քրիստոսի, շինեալ իմաստութեանն Զօր եւ ճշմարիտ պատկերին Յիսուսի. մայր ծննդական որդւոց արքայութեան. կերակրիչ եւ դարմանիչ առատագոյն կերակրովք արժանաւորաց եւ անարժանից, որպէս եւ բնութեամբ քաղցր՝ շնորհաց եւ ապաշնորհաց. եւ զարեգակն ցօղախառն հեղու ՚ի վերայ արդարոց եւ մեղաւորաց՝ լուսաւորելով եւ զովացուցանելով ՚ի տապախառն միգէ չարին:

Այլ զի գրեցէք, թէ անիծեալ տունարն երկաբնակին Լեւոնի. հարցանեն աստանօր թէ զի՞նչ է տունարդ, եւ զի՞նչ է երկաբնակդ անուն. հայերէ՞ն, թէ յունարէն, եթէ

պարսկական դենիւ եւ ուսմամբ, ըստ գաւառիդ բերման: Լեւոն ու՞ր անդամօր
բնակեցաւ յերկուս. եւ կամ զի՞նչ այն երկուքն էին, կենդանի՞ք եթէ անկենդանիք.
հոգեղէ՞նք եթէ մարմնեղէնք:

Լեւոն հռոմայեցի էր ազգաւ եւ գահերէցութեամբ. եւ ՚ի Յռոմ երկուք լուսաւորք են
աշխարհի՝ Պետրոս եւ Պաւղոս, ՚ի նոսա զհա՞րոջ բնակէր Լեւոն, կամ որո՞վ օրինակաւ:
Իսկ եթէ նոքա ՚ի նա բնակեցան աստուածային զօրութեամբն եւ Յոգւովն՝ կարելի է.
այլ ոչ աղարտելի: Եւ եթէ յայն սակս է անհօծեալ, կարծեմ թէ եւ նոցայն դամբարան՝ է
այր աւազակաց. եւ որ ՚ի նմայն են հանգուցեալ՝ գողք եւ աւազակք. եւ այս ըստ առ ՚ի
ծէնջ բանի:

Իսկ տումարին անուն ՚ի մերասեր ազին լեզու, թուի թէ զհամարողականն դնէ թիւ, եւ
զժամանակագրականն, եւ զնորա առ այս չունիմք իրք. թուի թէ եւ ոչ եւ որ նոցայն են:
Իսկ առ այս Անանիա եւ Անդրէաս՝ բազմավէպ գրութեամբ ճառեցին. յաւելու՞ք եւ
զնոսա յանէծս: Թուի թէ այս ՚ի վաղնջուց հետէ, որպէս պատմէ նոյն ինքն Անանիա
յաղագս անբարեսէր ազգիս՝ տրտնջմամբ, առ որս ոչ պատուի գիտութիւն, այլ
անձնահաճ կամք:

Այլ զի ընդ բազում բանս ձեր կարկատունս եւ ստայօդս անցի, եւ նայեցայ ուշիմ
մտօք, եւ ո՛չ տեսի ՚ի նոսա ծասկելի եւ անուշահամ պտուղ, ո՛չ արդիւնաւորեցաւ առ
մեզ. քանզի յեռանդնոտ եւ ՚ի փայլակնացեալ սրտէ յառաջ բերի վիճաբանութիւն եւ
կռիւ, որպէս եւ վկայէ ճշմարիտ բանն տէրունի, եթէ Յաւելուածոյ սրտի խօսի բերանն:
Եւ այն՝ եթէ ոչ գոյ հրաման գլխոյն եւ առաջնորդին ժողով առնել եպիսկոպոսաց եւ
վարդապետաց, եւ պարապել աստուածայնոց բանից քննութեանց, շահել եւ
շահեցուցանել զնոսա, եւ ոչ սահմանեն զայն կանոնադիր հրամանքն, այլ ՚ի
հեռաստանէ հաւատալ ըստ առ որ Թումայի բանին. վա՛շ ծերունի ծնողիդ, ոչ իմ, այլ
որ հարազատութեամբ բերէ զնմանութիւն հօրդ:

Դարձեալ այլ ինչ անպիտան գտաք շարագրեալ ՚ի բանս ձեր, սեփականելով զձեզ
ինքն ճշմարիտ տնտես տանն Աստուծոյ. եւ հաւասարեցիք զնոսա այլոց ոմանց
խոտելոց, որ կոչեցաւ գայլ. վասն զի գայլաբար օձտեաց զհօտն Քրիստոսի, եւ այսու
նմանեցաւ Պետրոսի վիմին հաւատոյ. վասն զի եւ նա գայլ գոլով օձտող հօտին
Քրիստոսի, յաւելիք զնա եւ կրկին քաղաքաց քաղաքացի՝ անտիրացի
աղէքսանդրացի. եւ զԴէոսկորոս հաւասար Քրիստոսի փրկիչ ժողովրդեանս Յայոց
արեամբ եւ խաչիւ. եւ առ այս՝ վա՛շ, եւ առաւել վա՛շ: Թուի ինձ աստանօր եթէ
վերահասու իցես ամենայն ժամանակագրաց եւ պատմութեանց:

Իսկ ես ոչ եմ փրկեալ արեամբ Դէոսկորոսի, այլ միոյն Քրիստոսի. եւ ոչ եմ օձտեալ ՚ի
գայլէն Պետրոսէ, այլ ՚ի ճշմարիտ հովուէն փրկեալ ՚ի գայլէն, եւ ժողովեալ ՚ի
խաղաղարար փարախ քաջ հովուին. զի այսպիսի հրաժեշտ սիրոյ վաղ ուրեմն ՚ի
տէրունական ճշմարիտ տուաւ բանէն մարդկային բնութեանս, եթէ Այսպիսի սէր ոչ ոք
կալցի, զի զանձն իւր դիցէ ՚ի վերայ բարեկամաց՝ ըստ անպարտականին յանցանաց՝
գայլոյ ուրուք պարտս հատուցանել. զի ոչ գոյ մարդ արդար առաջի Աստուծոյ:

Դարձեալ շարունակեալ ՚ի բանս ձեր, զի անուանեցէք զնոսա Նեստորիոսք, եւ
հաւանեալ Եւտիքի դիւաբերանի, եւ օտարացեալք ՚ի սրբոցն, եւ
յաստուածագօգեստից արանց. որով պարսաքարել զնոսա պարտ վարկայք. եւ թէ էր,
եւ լինէր հնար՝ նոցին սրով հատանել զգլուխս նոցա. եւ այլ բռնաբար թշնամութիւն ՚ի
վաղու՞ց հետէ զտանհիր ՚ի նոսա, եթէ այժմ ՚ի սկզբան գրոյս մերոյ բուսաւ առ քոյդ
միտս: Կարծեմ թէ այսու ոչ աշակերտիս Պաւղոսի, որ ասէ թէ, Խնդրեմք զի ամենայն
մարդիկ կեցցեն, եւ ՚ի գիտութիւն ճշմարտութեան եկեցցեն: Եւ դարձեալ՝ եթէ Կամիմ
զի լինէր ամենայն ոք իբրեւ զիս. եւ դարձեալ՝ թէ Խնդրէի նզով լինել ՚ի Քրիստոսէ

վասն ըստ մարմնոյ ազգատոհմին իմոյ: Արդ ապա դու զի՞ խնդրես սպանանել. մարդ է՝ արարած Աստուծոյ, եւ թէ մոլորեալ է, դարձո. եթէ վիրաւորեալ է, սպեղանեօք պատեա. Քրիստոսի լեր աշակերտ, եւ մի՛ Սաւուղի. Դաւիթ՝ թէ եւ աստուածահայր, բայց օրինօքն՝ եւ ոչ Քրիստոսիւ, որ ծանր գրեաց եւ զհայելն ՚ի Բերսաբէ: Մի՛ ՚ի կարծ դատեսցին, եւ մի՛ ըստ մտաց քոց յանդիմանեսցին. չեն նեստորիանօսք, եւ ոչ եւտիքականք՝ հակառակօք բերեալ առ անծինս: Ապա եթէ ոք յանդգնի եւ անձնահաճ կամօք ըստ մտաց դատի զնոսա յայս, անէծքն որ ՚ի նոցանէ ընդդէմ պղծոցն այնոցիկ՝ ՚ի գլուխ նորա կուտեսցին:

Գտաք դարձեալ ՚ի գիրս, զի բազում անգամ պարծանս գրեր անծին քում, եւ խոստացար ճառել յաղագս անճառ միաւորութեան Բանին եւ մարմնոյն. եւ թէ որպէս եկին առ միմեանս անշփոթելի բնութեամբ եւ կրիւք. եւ յետ բազում խոստմանց յանգ եւ յաւարտ հաներ միով բանիւ՝ արկանելով զանձնդ ՚ի խորս կորստեան տօգիտացն եւ անհաւատիցն, ուրանալով բովանդակ զմարդկայինս բնութիւն, եւ յոչնութիւն փոխելով: Որ թէ եւ կամիս ձեռնարկել՝ զքոյդ կարկատելով հերձուած եւ տկարաբանութիւն, անկարելի մնաս. առնլով աստանօր ստութեանդ քո վկայ զմեծն Մովսէս: Սնտի այլաբանութիւն՝ օտար եւ որիշ յամենայն գիտնոց. կարծելով եթէ մեք եբրայեցերէն ոչ գիտենք, եւ կամ թէ ոչ իմանամք եթէ զու՞մ արդեօք բանս ՚ի բանաստեղծաց պատրուակես ընդ Մովսէսիւ: Եթէ մոլորեալ ես՝ առ յինէն ընկալ. վասն զի իմաստասէր ոմն յունական՝ Արիստոտէլ անուն ստագիրացի ազգաւ ՚ի Քաղքիդ գաւառէ, յորժամ էառ ՚ի պատմել զբնութիւն արարածոցս տարորիշ փաղառութեամբ բաժանելով տասն ստորոգութեանցն բայիւք, յաղագս գոյացութեան, յաղագս կենդանութեան, յաղագս քանակի, որակի եւ որակութեանց եւ այլն, յանձն, ՚ի ձեւ, ՚ի տեսակ, ՚ի քանակ, եւ յորակ, յընթակայ, եւ ՚ի նենթակայում, բայց ոչ զմարդկայինս ուրացաւ բնութիւն. այլ զաստուածայինն ջանաց փոխարկել յանձն՝ յաղագս անօսրութեանն. եւ զի թափանցանց ունի ընդ ամենայն էքս. որպէս սոյն Արիստոտէլ, եւ Դենարքոս՝ անգոյ ասացին զանձն. զոր եւ ոմանք յեկեղեցականաց այժմ ջանան կարկատել՝ ոչ բնութեամբ միանալ բանին Աստուծոյ ընդ մարմին, այլ անձնաւորութեամբ. եւ վկայ զսոյն իսկ զԱրիստոտէլ ունելով, զի թերես այսու կարասցեն ՚ի մի բնութեանն բան ածել զնա հարկաւորաբար. որպէս եւ դու այժմ ջանաս զմարմնոյն ուրանալ եւ կորուսանել բնութիւն, եւ նոքա զաստուածութեանն. որովք կարծեն թէ եւ երկոքեանդ սխալէք ՚ի ճշմարտութեանն պողոտայէ: Առ որ յանդիմանէ զքեզ երջանիկ եւ սուրբ վարդապետն Յովհաննէս իմաստասէր եւ ուղղատես՝ ասէ Փախչիս ՚ի բնութեանդ անուանէ, ընդ նմին եւ յերկուցդ ասելոյ, եւ ո՞չ գիտես եթէ մարմին ասելով՝ յերկոսին ՚ի ներքս ըմբռնիս, յորոց փախչիսդ: Արդ զնոյնս՝ որովք բարեպաշտելի կարծես, հակառակ ընդդէմ քեզ եդից: Չմարմինն՝ մարմին Բանին ասելով, եւ զԲանն ասացեալ մարմին ունել, զի՞նչ այլ ինչ թուիցիս ասել՝ եթէ ոչ կրկին: Եւ դարձեալ զԲանն ՚ի Յօրէ ասելով՝ զՅօրն տացես նմա բնութիւն. իսկ զմարմինն ՚ի մարդկանէ ասելով, զո՞ր ունել ասես նմա բնութիւն, եթէ ոչ զմարդկան: Բայց կարծեն թէ կամիս եւ ոչ մարմին Քրիստոսի ասել, զի թէ զմարմինն ճշմարտութեամբ խոստովանէիր ունել Քրիստոսի, եւ զայն ՚ի մարդկանէ եւ մարդկային, զնոյն եւ բնութիւն մարդկային ոչ արդեօք խղճէիր ասել: Քանզի նոյն է մարդկային մարմին ունել Քրիստոսի, եւ բնութիւն մարդկային. եւ զի Քրիստոս առանց միաւորութեանն ոչ ասի Քրիստոս Յիսուս, այլ Աստուած բան, որպէս եւ սուրբն Բասիլիոս ասէ. Չի թէ ասիցէ ոք զմարմինն բնութիւն Բանին, եւ զԲանն բնութիւն մարմնոյն, ամբարշտութեամբ լի են այսպէս ասացեալքն: Իսկ եթէ զմի եւ զնոյն Քրիստոս յերկուց խոստովանեսցիս ասել բնութեանց, այսինքն աստուածային եւ մարդկային, ընդէ՞ր արդեօք զարհուրիս, եւ զայրանաս, եւ այլանդակ եւ հայիոյիչ շարագրութեամբ զբարեպաշտաց պղտորես զլսելիս: Քանզի ասես, որ ՚ի Յօրէ գոյացեալ անձնն էր, նոյն անձնաւորեալ ՚ի սուրբ կուսէն. եւ որ ՚ի Յօրէ բնութիւնն էր, նոյն բնաւորեալ եղեւ յարգանդի կուսին. եւ սակայն գոհութիւն Աստուծոյ, որ յայտնէ գլխորս խաւարի, եւ հանէ ՚ի լոյս զստուերս մահու: Արդ զիա՞րդ անձնաւորեցաւ ՚ի

կուսին՝ անձն Որդւոյ. թողլով զիր գոյութիւնն՝ յայլու՞մ գտաւ գոյութեան, որպէս Պանդորոսն ասէ, եթէ յիւրումն նմանելով՝ զերելութեանն միայն զձեւն զինքեամբ արկաւ, առաջօք եւ ձեւով եւ եթ ցուցեալ զմերն՝ ՚ի կուսէ. որպէս Եւտիքեսն երկրորդ յիմարաբար բարբառի ասելով. Խոստովանիմ զբանն Աստուած յարգանդի կուսին կերպացեալ, տպաւորեալ ՚ի պատկեր եւ ՚ի ձեւ մարդոյ եղեալ. այլ ոչ եթէ յարարածական բնութենէն ինչ յինքն խառնեաց. քանզի անխառն է աստուածութիւնն եւ այնօդ:

Տեսանե՞ս, ո՛րպէս համաձայնք առ միմեանս գտանիք յամբարշտելոյ. դու ասես, ՚ի Զօրէ անձնն որդւոյ ածնաւորեցաւ ՚ի կուսին. եւ նա ասէ, ոչ ինչ խառնեաց ՚ի կուսէն յանխառն աստուածութիւնն: Եւ եթէ ոչ գոյութիւն ինչ անձնաւոր զմերս ՚ի կուսէ ընդ ինքեան միաւորեաց բանն, զիա՞րդ ինքն զինքն մարդ եւ որդի մարդոյ անուանեաց. զիա՞րդ եւ տղայ երեւեալ խանձարրապատեցաւ, եւ կաթնաբոյծ եղանիւր. եւ առ կատարելութիւն ՚ի վեր ընթանայր աճմամբ հասակի՝ ըստ մեծին Աթանասի ուղղափառ դաւանութեան. Որքան ինքն, ասէ, հրամայեաց՝ զբնութիւնն յինքն կատարելով ընկալաւ որքան կամեցան. այս է ծննդեանն ՚ի կնոջէ, աճման հասակի, ամաց թուոյ, աշխատութեան, ծարաւոյ, եւ քաղցոյ, եւ քնոյ, եւ տրտմութեան, եւ մահու, եւ յարութեան: Այսոքիկ ամենեքեան՝ նմանութիւնք եւ երեւո՞յթք թուիցին քեզ եղեալքն ՚ի Քրիստոսէ, թէ ճշմարտութիւն: Ապա եթէ է ճշմարտութիւն, որպէս եւ է՝ իսկ, քանզի անհնար է անսուտն Աստուծոյ ստութեամբ իւրք կեղծաւորել ՚ի գործս իւր, զիա՞րդ իշխես ասել զաներելոյք եւ զանմարմին անձն որդւոյ մարմնաձեւապէս անձնանալ յարգանդի կուսին, եթէ ոչ զկատարեալ մեր բնութիւնս ՚ի կնոջէ յինքն ընկալեալ, ընդ ինքեան միաւորեաց բանն Աստուած առաքեալ ՚ի Զօրէ:

Եթէ այդպէս ասենք, ասեն, երկուս լինիմք ասացեալ դէմս, եւ երկուս բնութիւնս: Դարձեալ փախչելով ՚ի սնոտի երկիրէ՝ ՚ի մեծագոյնն անկանիս չար: Եթէ յերկուց ըստ բնութեան ոչ կամիս ասել զմինն, կարի յոյժ չարաչար ըստ բնութեան զմին գտանիս ասացեալ բնութիւն: Այլ անմարմին բնութիւն աստուածային Բանին՝ զմարմնական բնութիւն ՚ի կուսէն ընկալեալ ընդ ինքեան միաւորեաց. որ է ըստ բնութեան յերկուց՝ աստուածային եւ մարդկային. իսկ ըստ միաւորութեան՝ մի: Ձի եթէ այս երկուք գեղեցկագոյն հաւատոյ ոտիւք առ ճշմարտութիւնն ՚ի վեր կանգնեալ ոչ հաստատիս, առ ո՛ր եւ յենուցուս առ մինն ՚ի նոցանէ՝ կազ գտանիս առ խոստովանութիւն ճշմարտութեան: Այլ կատարեալ՝ ըստ իւրաքանչիւրոցն գիտելով զերկուսն, ըստ միաւորութեան՝ մի կատարեալ, մի դէմ, եւ մի որդի Աստուծոյ խոստովանելով, որպէս սուրբն Բասիլիոս ասէ. Երկուց գոյացութեանց կատարելոց միաւորութիւն:

Արդ յայտնապէս հրատարակեցար յաստուածայնոց բանիցս դիտաւորութեանց՝ արտաքոյ գոլ քեզ ճշմարտութեան ճանապարհին, յԵւտիքին եւ ՚ի Պանդորոսին անկեալ ախտ, հիւանդ եւ հերձուած չար: Յաղագս որոյ խորհրդակից լինիմ քեզ իբրեւ ճշմարիտ բարեկամ՝ զգուշանալ անձին, եւ խրատեալ աստուածաւանդ տառիցն սրբախօսութեամբ՝ սթափել յայդպիսի մտածութեանց: Եթէ զԱթանաս սուրբ քեզ սեփհականեցեր, ա՛ռ ընկալ ՚ի ձեռս զգիր նորա, եւ ուշիմ մտօք ընթերցիր ՚ի սկզբանէ մինչեւ ցկատարումն. մանաւանդ զբանն՝ որ յաղագս Որդւոյ յայտնութեան եւ մարմնաւորութեանն գրեալ է այսպէս. Որք զտէր մեր Յիսուս Քրիստոս ոչ յԱստուծոյ եւ ՚ի մարդոյ մի խոստովանիմ, որպէս եւ գրեալ է յաւետարանին՝ յԱղամայ եւ յԱստուծոյ, ասացեն, զիա՞րդ որ ՚ի կերպարանս Աստուծոյ է Աստուած՝ առեալ զկերպարանս ծառայի կարծեցին, կամ զբանն՝ մարմին եղեւ եւ բնակեաց ՚ի մեզ՝ իմացան. քանզի որ ասաց թէ Բանն մարմին եղեւ, ասաց թէ ինքն զանձն իւր ետ վասն մեր. արդեօք որպէս բանին փոփոխու՞մն կրեալ ՚ի մարմնոյ փոխադրութիւն. կամ որպէս ցուցումն ինչ արարեալ մարդկայնոյս կերպի, որպէս այլք ՚ի հերձուածողացն մոլորեալք ասեն:

Դարձեալ քանզի ամենեցունց յառաջագոյն ասացելոց հերձուածողացոյ հաղորդք եղէք, անհաւատ եղեալք միաւորութեանն, եւ ընդդիմաբանեալք լրմանն, ՚ի բաց բարձունն տարեալ եղէք զանջատման մտածութիւն պատճառելով. քանզի որպէս անջատողքն մոլեգնեցան, եւ շփոթողքն մոլորեցան, այսպէս եւ ՚ի բաց բարձողքն կորեան. ճշմարիտ եղեալ տնօրէնութիւնն, եւ ճշմարտութիւնն երեւեալ, եւ շնորհին վկայեալ: Դարձեալ ըստ առաքելական հրամանին վկայութեան՝ այսպէս յաւելու. որպէս գոլ ՚ի հեթանոսաց ժառանգակիցս եւ մարմնակիցս Քրիստոսի, զի եւ մարդ իցէ՝ Աստուած ճշմարիտ, եւ Աստուած իցէ՝ մարդ ճշմարիտ. ոչ մարդոյ առ Աստուած գոլով, որպէս եւ դուք զրպարտեալ ասէք, հեզնելով զքրիստոնէիցն զխորհուրդս: Աստուծոյ միածնի հաճեցեալ զլրումն աստուածութեան իւրոյ զսկզբատային մարդոյ զստեղծուած եւ արարած նոր յարուցանել ինքեամբ, եւ անլոյծ միաւորութեամբն. զի յաղագս մարդկան իրակութիւն չարչարանօք եւ մահուամբ եւ յարութեամբ զփրկութիւն մարդկան գործեալ:

Դարձեալ՝ արդ զհա՞րդ Քրիստոս ոչ ապրեցուցանէ զաշխարհ՝ եղեալ մարդ, որ եւ քաջայայտ է եթէ որով բնութեամբ գործեցան մեղքն, նովին բնութեամբ եղեն յաւելուած շնորհին. զի Աստուած եղեալ մարդ՝ մնալով Աստուած. զի եւ մարդ եղեալ Աստուած հաւատասցի, որպէս մարդ գոլով՝ Քրիստոս Աստուած է. զի Աստուած գոլով եղել մարդ՝ եւ ապրեցուցանէ զհաւատացեալսն՝ մարդոյ կերպիւ: Դարձեալ՝ իսկ եթէ զայս այսպէս խորհել ախորժէք, զի՞նչ է ՚ի ձեռն մարգարէիցն խոստումն, կամ աւետարանչացն ազգաբանութիւն, կամ առաքելոյն վկայութիւն, կամ մօրն Մարիամայ տեսիլն, կամ հասակին աճումնն, կամ ըստ ամենայնի ախտակցութեանցն ցուցումն, կամ անուանն յառաջ ածումն. կամ թէ Որդին Աստուծոյ որդի մարդոյ եղել, եւ կամ Մարդն Յիսուս Քրիստոս, որ ետ զանձն վասն մեր, կամ թէ Պարտ է որդւոյ մարդոյ բազում չարչարանս կրել եւ սպանանիլ եւ յերիւր աւուր յառնել ՚ի մեռելոց:

Դարձեալ՝ զհա՞րդ ասէք եթէ Աստուած ՚ի ձեռն մարմնոյ չարչարեցաւ եւ յարեաւ. քանզի թէ Աստուած բանն չարչարի, չարչարելի ասէք զՅայր եւ զմխիթարիչն՝ միոյ գոլով անուան եւ միոյ աստուածային բնութեան: Եւ յասացելոցս յայսցանէ է տեսանել զձերդ մտածութիւն՝ որպէս ոչ երկիւղածից Աստուծոյ, եւ ոչ հաւանելոյ աստուածայնոց գրոց: Մովսէս գրէ, եթէ Աստուած մեր հուր ծախիչ է. իսկ վասն մարմնով զալստեան նորա, մարգարէ յեղբարց յարուսցէ ձեզ ասէ զտէրն, եւ զկենդանութիւնն զփայտէ կախեալ, որպէս զի իցէ մարմնոյն տեսառն ՚ի կեանս մեր եղելոյ:

Դարձեալ եւ տէրն զչարչարանս ՚ի վերայ որդւոյ մարդոյ կացուցանէ՝ ցուցանելով զըստ մարմնոյն: Իսկ յաղագս աստուածութեանն իւրոյ՝ Ես եւ Յայր մի ենք, եւ ոչ ոք գիտէ զՈրդի թէ ո՞ր է՝ բայց միայն Յայր: Եւ ոչ ուրեք արիւն Աստուծոյ դաւանեցին գիրք, կամ Աստուած ՚ի ձեռն մարմնոյ չարչարեալ եւ յարուցեալ: Արիանոսացն է այսպիսի իմն յանդգնութիւն. վասն զի ոչ Աստուած ճշմարիտ զՈրդին Աստուծոյ խոստովանին: Իսկ գիրք սուրբք ՚ի մարմնի Աստուծոյ, եւ մարմնոյ Աստուծոյ մարդ եղեալ, արիւն եւ չարչարանս եւ յարութիւն քարոզեն՝ մարմնոյ Աստուծոյ յարութիւն ՚ի մեռելոց եղեալ:

Դարձեալ այլ ասիցէք, զհա՞րդ զտէրն փառաց ՚ի խաչ հանին: Այլ ոչ զԲանն խաչեցին, մի՛ լիցի. այլ զԲանն արիամարիեցին, զմարմին բանին ՚ի խաչին բեւեռեալ. քանզի Աստուած էր որ արիամարիեցաւ. մարմնոյ Աստուծոյ եւ հոգւոյ չարչարանքն եւ յարութիւնն եղել. վասն այսորիկ ասէր զՅրեայսն տէրն. Լուծէք զտաճարս զայս, եւ զերիս աւուրս յարուցից զսա. որպէս ասէ մարգարէն. Փոխանակ զի ՚ի մահ վարեցաւ անձն նորա, եւ ոչ ինքն Բանն: Եւ Յովհաննէս ասէ, Եւ նա զանձն իւր եղ վասն մեր:

Դարձեալ ասեն ներհակքն. եւ եղիցի խոցումն մարմնոյն, իսկ չարչարանքն Բանին. վասն այսորիկ Աստուած չարչարելի ասէք, եւ հետեւաբար ինքեան բարբառիք յաւետ

համաձայնաբար արհանուսացն. քանզի զայս նոքա օրինադրեն: Եղիցի եւ ՚ի մեռելոց Բանն յարուցեալ ըստ ձեզ. քանզի հարկ է ուրեմն ՚ի դժոխոց զսկիզբն յարութեանն առնուլ, զի կատարեալ իցէ յարութիւնն եւ մահու լուծումն, եւ որոց անդն հոգւոց՝ արծակումն: Իսկ եթէ զայսոսիկ Բանն կրեաց, ու՞ր է անփոփոխութիւնն եւ անայլայլութիւն Բանին: Ո՞ւր են եւ այնոքիկ որ զամենայն կիրս չարչարանացն՝ Աստուծոյ Բանին վերածայնեն: Կարծեն թէ այսու բանիւս հաւասարապատիւք գտանին Արիոսի չարափառութեանն եւ Պանդոբոսի այլայլութեանն:

Եւ ապա դարձեալ հարցանեն. ո՞վ է որ չարչարեցան, ո՞վ է որ խաչեցան, Աստուած՝ եթէ մարդ. զի եթէ ասիցէ Աստուած, հայիոյութեան յառաջ բերի բանն՝ ըստ ամբարիշտ հերձուածողացն. իսկ եթէ ասիցէ մարդ՝ հրեական դարձեալ կարծեօք վարեսցի. վասն այսորիկ գիրք սուրբք աստուածապատմաբար՝ ՚ի Զօրէ քարոզեն զԲանն, եւ զնոյն ՚ի յետին ժամանակս մարդ ծնեալ ՚ի կուսէն: Եւ կամ մարմնոյն նորա չափաւորութիւն առնուլ ձեռնարկեն. եւ ո՞րչափ, կամ զիա՞րդ արտաքոյ գրոց ասել յանդգնին. քանզի այսոքիւք մտածութեամբք՝ լարծեցան ՚ի հերձուածողացն մտածութիւնս:

Արդ ա՛ռ ընկալ զբանս սրբոյն Աթանասի առանց երկբայութեան, ընկալ եւ հաւատա, եթէ զնա քեզ համարիս. զի ո՞րչափ փաստաբանեալ յայտնի տայ զտարացոյց այսր աստուածային իրի. զոր եթէ անգիտացար երբեմն, եւ կամ թէ ոչ եղեր ճշմարիտ վերահասու, զղջանալ ունիս ապաշաւանօք. զի ոչ ըստ քոյն ընտրելոյ ճշմարիտ աստուածաբանեցեր, այլ կարի օտար եւ հեռագոյն: Ապա թէ առ այս ոչ զիջանիս հաւանական մտօք, կարծեն թէ բանիւ միայն բերիս առ հաղորդութիւն սրբոյս աստուածագգեստի:

Իսկ յաղագս մարմնոյս բնութեան յատուկ զոր ասացէք ոչ ունել մարդոյս բնութիւն, պարտիք յաստուածախօս տառիցս վկայութենէ հաւատարմանալ, զոր յայտնի առնենք աստանօր: Սուրբ աստուածաբանն Գրիգոր գրէ ՚ի դամբանական ճառին Բարսղի սրբոյն ասելով. Յաղագս սուր բնութեան յաստուածայինս ոչ էր կարօտ քաջալերիլ յունեքէ: Դարձեալ ՚ի ճառին որ յաղագս Կեսարոսի եղբօրն է ասացեալ, գրէ՝ թէ յաղագս սուր բնութեան իւրոյ առ ուսմունս աստուածայինս՝ յաղթահարեաց զամենայն հասակակիցս իւր: Դարձեալ այլուր ասէ. Բնութիւնք մեծամեծք եւ սուրք՝ են պատճառք տրտմութեան: Դարձեալ ՚ի Կեսարոսի ճառին, Ջարմանայի, ասէ, զի մեծ բնութեամբն իւրով զիջանէր առ խոնարիս: Սուրբն Գրիգոր Նիւսացին գրէ ՚ի ճառս ներբողականս, որ առ նախավկայն Ստեփաննոս. Եթէ աստանօր եւ Զոգին սուրբ ՚ի մեծաբանութիւնն Ստեփաննոսի տանիլ եղեւ: Գրէ եւ սուրբն Կիւրեղ Աղեքսանդրացի ՚ի ճառին, որ թէ մի է Քրիստոս. Անշփոթ մնացին բնութիւնքն, որ են առանձինք, որպէս ՚ի միաւորութեան հոգւոյ եւ մարմնոյ մերոյ՝ առանձնական բնութիւնքն միաւորին: Դարձեալ Յովհան Ոսկեբերան գրէ ՚ի հինգերորդ ճառն, որ յառաջին թուղթն Կորնթացւոց. Մի՞թէ սոքա ամենեքեանք ո՞չ համարին աշակերտք. քանզի բնութիւնք երկիւղածք առաւել գիտեն յիմարել:

Դարձեալ ՚ի բովանդակ երգս մեր եւ ՚ի պաշտամունս, եւ ՚ի կարգաւորութիւնս աղօթից, որպէս ասէ. Արարեր զգիշերն ՚ի հանգիստ քնոյ տկարացեալ բնութեանս մերոյ. եւ թէ Մերով բնութեամբ բարձար ՚ի վերայ խաչին. եւ այլն ամենայն հին եւ նոր կտակարանքս ոչ ուրացան զմերս բնութիւն, եւ տան ուրեք տարացոյց ծածկութեան. դու զիա՞րդ այսոցիկ ամենեցուն ընդդէմ կռուիս փաստաբան վկայութեամբ, յորմէ պարտիս հրաժարել եւ ՚ի բաց կալ ՚ի կեղակարծ մտածութենէդ՝ աստուածայնովքս յանդիմանեալ: Ապա թէ ոչ հատանիս սոքօք յորոշումն շնչոյ, որպէս եւ այլ մոլորեալքն. վասն զի այսոքիկ ամենեքեան մարմնաւորք էին, եւ մարմնով շրջեցան եւ երեւեցան, եւ ոչ առաջօք. եւ գոյր սոցա բնութիւն որպէս եւ այլոցս:

Ծանեաք եւ որ ինչ յաղագս հարցմանն մեր էր առ 'ի ձեցք բանք դիմադրականք եւ խրատականք. զի գրեցիք եթէ այս հարցմունք առտնին պարտին լինել ծածուկք եւ անյայտք, մանկանց առ ծերս խորհրդաբար եւ ծերոց առ իրեարս, եւ ոչ համաշխարհական թղթովք: Եւ զայս որդին որոտման ոչ արար եւ կամ պատուիրեաց մեզ. այլ մեծաբարբառ հնչմամբ 'ի վերուստ որոտաց զոր 'ի հոգւոյն Աստուծոյ ընկալաւ եւ ասաց, թէ Բանն մարմին եղև եւ բնակեաց 'ի մեզ: Եւ այլուր եթէ՝ Ձեռք մեր շօշափեցին 'ի վերայ բանին կենաց: Եւ այլուր, եթէ Յայր իմ մեծ է քան զիս: Եւ այլուր, թէ ես եւ Յայր իմ մի ենք: Եւ այլուր թէ Յայր իմ եւ ձեր. եւ Աստուած իմ, եւ Աստուած ձեր: Եւ այլուր, եթէ Որ ետեսն զիս՝ ետես զՅայր: Եւ այլուր՝ թէ Գոհանամ զքէն զի լուար ինձ: Եւ այլուր՝ թէ Ամենայն ինչ որ 'ի Յօրէ, այն իմ է. եւ զգործսն՝ զոր Յայր գործէ եւ ես գործեմ: Արդ մի՞թէ այտքիկ ամենեքեան հակառա՞կք եւ այլեւայլք եւ անմիաբանք իրերաց ասացան եւ գրեցան: Եւ այս հերձուած չար մտածութեանց, եւ կարծիք 'ի հոգին Աստուծոյ տայ զհայիոյութիւն, թշնամութեան հոգի՝ եւ ոչ խաղաղութեան զնա կարդալով. քա՛ւ եւ մի՛ լիցի: Եւ յաղագս ծածկելոյ անյայտութեամբ զաստուածախօս պատգամս, եւ զդաւանութիւն ճշմարիտ հաւատոյս քրիստոնէից՝ յայլ ունեքէ ոչ լուաք 'ի սրբոցն. բայց միայն 'ի շանց եւ 'ի խոզից հրաժարեցոյց աստուածային բանն: Իսկ զայս մեծաբարբառ ընթեռնուլ եւ ձայնել ուսաք յամենայն եկեղեցիս քրիստոնէից, եւ 'ի նստիլ 'ի տան, եւ 'ի զնալ 'ի ճանապարհի, իբրեւ զաւետաւոր պատգամս: Այդ հեթանոսացն է մասն առասպելաց եւ աղճատանաց՝ որպէս պիւթագորացին այն կին զգործիս իւրոյ բանին ճաշակեալ առ յայտնումն առականացն ծածկելոց, երեւեցաւ ընդ հաւանական նահատակս: Իսկ մերս ճշմարտութեան նահատակք ոչ այսպէս. այլ յայտնի եւ բարձր քարոզութեամբ 'ի ժողովս եւ 'ի գռեհս եւ 'ի քաղաքս: Որ եւ առ այս ըստ օրինի ճշմարիտ բարեկամի խորհրդակցեմ քեզ՝ ընթեռնուլ եւ քննել զգիրս, եւ հաւասար գոլ սրբոցն եւ աստուածազգեստիցն յամենայն ձայնս գրոց, 'ի բանն, 'ի տեսութիւնն, 'ի տեղին, յընդդիմակն, եւ առ որս ասեն. զի մի՛ հատակոտոր ընդդիմակք եւ անմիաբանք երեւեսցին քեզ. եւ զրկեալ գտանիցիս 'ի ճշմարտութեան ճանապարհէն, եւ պատժապարտ յարդարադատ ատենին՝ զբարիք գրեալսն չարաչար մեկնելովն: Վասն զի ունին նկատել եւ հայել գեղապանծքն եւ շքեղքն 'ի ճշմարտախօս բանս իւրեանց. եւ թէ ոչ այնպէս՝ դատախազք լինին քեզ իբրեւ զՅոգին Աստուծոյ թշնամանողի: Ունիս քեզ վարդապետս զբանս սրբոցն, զորս յիշատակեցեր 'ի վկայութիւն միութեան բնութեանցն. ընդունելիք են եւ աստուածահաճոյք, եւ առ 'ի յինէն երկրպագեալք եւ խոստովանեալք: Եւ զոր այժմ յայտ արարեալ առաջի եղաք ձեզ 'ի նոցայոցն բանից, ոչ ընդդէմ նոցա եւ հակառակ խօսեցաք. այլ առ քոյդ տկար մտածութիւն եղաք, զի զգուշացիս, եւ յամենայն լրութիւնս աստուածաշունչ գրոց, զորս վկայս քեզ կարգեցեր. եւ 'ի մի միաբանութիւն ածեալ կացուցես անհակառակս եւ անկռիւս. սրտիւ հաւատալ, եւ բերանով խոստովանել. որպէս եւ ես հաւատամ եւ խոստովանիմ ըստ սրբոյն Աթանասի. Աստուած եւ որդի Աստուծոյ, եւ որդի մարդոյ, 'ի մի բնութիւն Բանին մարմնացելոյ: Եւ ըստ սրբոյն Երիմոսի, Եկն որդին Աստուծոյ եւ զգեցաւ մարմին անմեկնելի եւ անորիշ ըստ կրից եւ ներգործութեանց միութեան, ոչ որիշ եւ ոչ այլ եւ այլ, այլ նոյն մի: Դարձեալ ըստ Աթանասի. Իսկ եթէ Բանին մարմին, քանզի Բանն մարմին եղև եւ բնակեաց 'ի մեզ, հարկ է եւ զմարմնոյն չարչարանս ասել նմա, որոյ մարմինն է: Դարձեալ եւ զոր առ Յուլիոս ասէ. Ընդունիմք եւ հաւատամք, ոչ մարդ էր զոր ծնաւ Մարիամ, եւ ոչ զոր Յրեայքն խաչեցին. Աստուած ծնեալն 'ի կնոջէ, եւ Աստուած խաչեալն 'ի Յրէից: Նոյնպէս եւ զԳրիգորի Աքանչեւագործին, եւ զՊրոկղի Երանելւոյն, եւ զԵփրեմի Երանելւոյն եւ ճգնաւորին. զմերոյ սրբոյ Լուսաւորչին, զԳրիգորի Աստուածաբանի, եւ զայլոց սուրբ եւ աստուածընկալ հարցս, զորս յիշատակեցեր գրչութեամբ, եւ որ այլք համանմանք սոցա եւ հաւասարք, ընդունիմք եւ հաւատամք սրտիւ, եւ վերնոցն դասակից եւ աթոռակից գոչեմք, եւ 'ի բանս նոցա կապեալ ենք անխզելի առասանօք հաւատոյ. յԱստուածն եւ 'ի մարդն, 'ի միութիւնն, յերկուութիւնն, 'ի կամքն, 'ի ներգործութիւնն, 'ի կիրքն, մինչեւ ցյովտ մի նշանախեցի ոչ պակասեցուցանեմք, եւ ոչ առաւելումք 'ի շարէ շինմանն: Զորս ընդունին սոքա 'ի դաւանողացն ընդունիմ եւ ես, եւ զորս

որոշենն՝ որոշեն եւ նզովեն: Ձքաղկեղոն ոչ գիտեն, եւ ոչ գԼեւոն ճանաչեն. իսկ եթէ բարիք են՝ անձանց եւ ժողովրդեանն, եւ եթէ չարք՝ անձանց եւ ժողովրդեանն: Ջօրէնսն նորա ոչ գիտեն, եւ դատող մեղաց նորա ոչ լինիմ ՚ի վկայութենէ այլոց: Յայս միայն են հաստատեալ, զի որ առ մեզ այժմ խօսակցին, եթէ գտցեն յայսց սրբոց դաւանութիւն եւ հաւատ յաստուածաշունչ գրոց վկայութենէ, ընդունիմք իբրեւ զեղբարս իւրաքանչիւր կարօք եւ կրօնիւք. եւ թէ սխալեալք են՝ ընդունիմք զզոյշումն. ապա թէ ոչ՝ աղօթենք վասն դարձին իբրեւ զկարեկից անձն, որպէս ուսաք եւ ՚ի վերայ թշնամեացն աղօթել: Հաւատափոխք ոչ լինիմք ըստ քոյդ տարակարծ մտաց, զախտս իւրաքանչիւր անձանց առ ընկերն տեսանելով:

Իսկ որ յաղագս Հաղբատայ եւ Անեցւոյն առ ՚ի ձենց բան մեղադրական, եւ անմտութեան խնդիրք զօշաքաղ մտօք՝ արկանել զմեզ ընդ լծով ծառայութեան ձեր առանց մատենագրի, ոչ ինչ հոգալ յարելելս, ոչ լսել զբան ՚ի մերոց, ոչ տալ միւռոն եւ ձեռնադրութիւն: Եւ զայս մինչեւ ցայս վայր կամեցաք յօժարամիտ կամօք, եւ յառաջեցուցաք ՚ի գործ. վասն զի ծանեաք եթէ Աստուածք իցէք, կամ որդիք Բարձրելոյն: Նա ոչ այսպէս. այլ իբրեւ զմարդիկ մեռանիք, եւ իբրեւ զմի յիշխանաց անկանիք:

Արդ յայսմ հետէ լռեալ դադարեսցէ քոյն առ ՚ի մեջն գիր եւ բան, մինչեւ լռեալ դադարեսցես ՚ի հպարտութեան ախտոյ: Քեզ զի՞նչ գոյ հաղորդութիւն առ Հաղբատ. այն մեր է սեփական, եւ տեղի յիշատակի. եթէ կայ՝ մեզ կեայ. եւ եթէ մեռանի, մեզ մեռանի. եթէ զայն տամք, ոչ վասն ումեք, եւ եթէ յայլոց են՝ խափանենք, ոչ յումեքէ նեղիմք:

Իսկ ընդ այս կարի յոյժ զարմանամք, զի մեր գիր եւ բան ՚ի դէմս ամենեցուն գրեցան, որպէս եւ ՚ի քոյդ. եւ դու յայլոց ընկերակցաց քոց ՚ի բաց կացեր իբրեւ զքաջ մենամարտիկ ոք, եւ զայս պատուական եւ պիտանի նամակ ՚ի քո անուն ձայնեցեր: Այս գոհութիւն Աստուծոյ մեծապէս, զի դոքա ոչ գտան համախոհ այսմ պատառատուն հերձուածոյս, այլ կան մնան ՚ի ճշմարտութեանն աւանդ, խոստովանութեամբ սրբոց եւ աստուածագգեստից հարցն. որոց փառացն արժանասցին ՚ի Քրիստոսէ Աստուծոյ մերմէ, որուն փառք յաւիտեանս. Ամէն:

ՆՈՐԻՆ ԳՐԻԳՈՐԻ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ Պատասխանի վարդապետացն Հայոց հիւսիսային կողմանց:

ՁՄԱԿԱԳՐԵԱԼ բանս քրիստոսազգեցից արանց սպասաւորաց բանի՝ ընթերցաք աշխատասէր մտօք. եւ ծանեաք զոր ՚ի սմա բան եւ իր, եւ խորհուրդ բանի, մեք եւ որ ընդ մեզս են սրբոց ժողովք. առ որս պատասխանեցաք փոքր ինչ ընդ որ առ մեզս են ազդմունք յարտաքուստ, եւ խորհուրդք ՚ի սրտից:

Յայտնապէս հրատարակեաց յաստուածախօս պատգամս իւր ՚ի ժամանակս զգեցման մարմնոյ ճշմարիտ սիրողն Յիսուս, որոց շնորհեցաւ ընդ ունել, եթէ Պատուիրան նոր տամ ձեզ, զի սիրեսջիք զմիմեանս, զի այսու ծանիցեն զձեզ ինձ աշակերտս լինել: Որպէս եւ առ օրինականն ասաց՝ եթէ յայս երկուս ՚ի մի շարայարեալ պատուիրանս՝ ամենայն օրէնք եւ մարգարէք կապեալ են եւ կախեալ անխզելի: Եւ եթէ՝ որպէս ես ձեզ արարի, եւ դուք միմեանց պարտիք առնել, եւ զանձինսդ եւս դնել ՚ի վերայ միմեանց:

Ձսոյն ճշմարիտ պատուիրան հաստատեցին հետեւողքն Տեառն եւ խաղաղարարքն տիեզերաց՝ ըստ չափոյ պարգեւելոյ նոցա ՚ի վերուստ. որպէս եւ յաւել ոմն ՚ի նոցանէ եւ ասաց, եթէ Աստուած սէր է, եւ որ կայ ՚ի սէրն՝ բնակեալ է յԱստուած, եւ Աստուած ՚ի նմա բնակէ. եւ թէ Սիրելիք սիրեսցուք զմիմեանս, զի սէր յԱստուծոյ է: Դնէ եւ անօթն ընտրութեան Պաւղոս՝ գլուխ եւ լրումն օրինացն զսէրն. սիրել ոչ միայն զսիրելիս, այլ

եւ զթշնամիս. տալ քաղցելոց հաց, եւ ծարաւելոցն ջուր. լուծանել զԱկն ընդ ական, եւ զատամն ընդ ատաման. գնալ ընդ վարողսն, եւ տալ ընդ շապկին եւ զփակեղն 'ի պէտս խնդրողին, թերեւս զեղբարս շահեսցուք. եւ գտցուք ճշմարիտ տնտեսք եւ մատակարարք բանին՝ տալ 'ի ժամու զկերակուրն, եւ արկանել զտաղանդն 'ի սեղանաւորսն, ըստ կամաց պահանջողին տոկոսեօք:

Ջոր մեր լուեալ զայսոսիկ եւ որ սոցին նման, եւ աշակերտեալ ըստ չափոյ կարողութեան մերոյ, ճշմարիտ սիրով ջանամք նկրտիմք ոչ միայն անձին հաճոյ լինել, այլ եւ ընկերին 'ի պէտս շինութեան բազմաց, եթէ տացէ տէր սերմն եւ հաց՝ ըստ նախատես բնութեանն վկայեցելոյ. եւ սակս այսորիկ տքնիմք եւ հոգամք, ըստ նմին եւ աղօթեմք՝ ոչ միայն 'ի վերայ եղբարց անդամոց ճշմարիտ գլխոյն, այլ եւ 'ի վերայ թշնամեաց եւ հակառակաց գլխոյն եւ անդամոցս. եւ առ Յայր կարդամք եթէ Թող սոցա, զի ոչ գիտեն զինչ գործեն: Դնեմք ծունր եւ աղաղակեմք 'ի ձայն բարձր առ յայտնեալ մեզ ճշմարիտ աստուածութիւնն, եթէ Տէր մի՛ համարիր սոցա զայս մեղս. եւ ջանամք ածել զգողն դարձեալ 'ի դրախտն, ուստի արտաքսեցաւ վասն պատճառին. եւ 'ի գրկողացն կացուցանել ճշմարիտ վկայս որդիութեանն Աստուծոյ. առնել եւ զզլացողսն՝ զգօն, եւ զխազմարար կռուողն՝ 'ի պէտս տեսնն անօթ ընտրութեան. լինել ընդ Յրեայսն՝ հրեայ եւ խաչեցող, եւ ընդ անօրէնսն՝ հռոմայեցի անօրէն եւ կռապարիշտ. ոչ անձին հաճութեամբ, այլ 'ի պէտս բազմաց զի ապրեսցին:

Յորմէ եւ մեք զայս աւանդ պատուիրանի առաք, եթէ Ի Քրիստոս Յիսուս չիք խտիր, ոչ հրեայ, ոչ հեթանոս, ոչ ծառայ, եւ ոչ ազատ, զի ոչ թլփատութիւն եւ ոչ անթլփատութիւն, այլ նոր արարած. եւ որ միանգամ այսմ կանոնի միաբան լինին, խաղաղութիւնն Աստուծոյ 'ի վերայ նոցա եւ ողորմութիւն. մի Քրիստոս, մի մկրտութիւն, եւ մի եկեղեցի, զոր ոչ Պաւղոս, այլ որ ինքեամբ ընդ մեզ խօսէր յայտնեաց մեզ: Չայս եւ ոչ ուստեք լուաք եթէ պատուիրեաց մեզ որ 'ի սրբոցն եթէ այլ Քրիստոս էր որ յաղագս Յայոց եկն, եւ այլ որ յաղագս Յռոմոց, եւ այլ որ յաղագս Ֆռանկաց, հակառակք միմեանց, այլեւայլ պատուիրանք, ատել զմիմեանս եւ նախատել. անիծանել եւ հայիոյել եւ խոտան համարել: Եւ այսու աղագաւ համարձակեցաք գրել առ նոսա խաղաղական գիր 'ի խնդիր սիրոյ՝ սկսեալ ոչ առ 'ի մէնջ, այլ 'ի մերոց սրբոց նախնեաց. զոր թէ այլ ումեք առ 'ի ձէնջ ոչ է գիտելի այդ, 'ի Վարդանայ չէ անտեղեակ թէ ո՞րքան 'ի վաղուց հետէ էր սկսեալ, եւ ո՞րչափ եւ քանի՞ էր 'ի նոցանէ առ այս խնդիրք յայտարարութեանց յայտնել եւ կատարել: Նախ երկուց բնութեանցդ բան, եւ կամաց եւ ներգործութեանց. երկրորդ, ընդունելոյ զժողովն Քաղկեդոնի, եւ զնորայն տունարս. երրորդ, 'ի սուրբ խորհուրդն ջուր խառնել եւ խմոր 'ի կիր արկանել. չորրորդ, առնել զմիռոնն սուրբ 'ի պտղոյ ձիթենույ. հինգերորդ, բառնալ զխաչեցարն 'ի սրբասացութենէն. վեցերորդ, լուծանել զպահս առաջաւորին. եօթներորդ, առնուլ զհրաման կաթողիկոսութեանն 'ի թագաւորէն. ութերորդ, հաւասարիլ ընդ նոսա տօնիւ ծննդեանն: Եւ այսմ ամենայնի հակառակ եւ դիմամարտ ես էի յառաջն. եւ իմս գրով եւ բանիւ հազիւ ուրեմն ածի յայդ, զի անուանեցին զմեզ եղբարս զրպարտեալս 'ի միմեանց. եւ վկայեցին եթէ ծանեաք յերգս ձեր եւ յօրհնութիւնս՝ որ է շարականքդ, որ առ Աստուած զճշմարիտ հաւատոյ ձերոյ ուղղափառ դաւանութիւն. եւ զամենայն խնդիրս լուծին եւ զհայցուածս իւրեանց: Բազում եւ այլ բանս խաղաղութեան եւ սիրոյ գրեցին եւ խօսեցան:

Վասն որոյ գրեցէքն եթէ այս շարամանեալ ունի ընդ ինքեան զաղանդն Նեստորի, եւ զչարութիւնն նորա. առ որս ասելի է, եթէ մեք ուստի՞ ծանեաք զՆեստոր եւ զաղանդ իւր չար: Ի Սանահի՞նն խօսեցաւ, եթէ 'ի Յաղբատ հրատարակեցաւ. եթէ 'ի մայրաքաղաքն մեր Անի առաջնօրդ կարգեցաւ եւ այնու խոտեցաւ: Նոցա էր եւ 'ի նոցանէն էլ եւ 'ի նոցանէ խոտեցաւ եւ նզովեցաւ եւ նզովի մինչեւ 'ի վախճան. եւ յայլ ումեք ոչ բռնադատին խոտել զնա, բայց եթէ յանձանց եւ 'ի գիտութենէ իւրեանց: Մեք յանուն Եւտիբի, Տիմոթեոսի եւ Դեոսկորոսի զիա՞րդ կոչիմք, եւ անուանեմք զնոսա սուրբս, եւ

՚ի բանս նոցա կապիմք իբրեւ յերկաթ: Ազգակի՞ցք ենք նոցա բանիւ, եթէ գաւառակիցք քաղաքաւ. հարազա՞տ ըստ մարմնոյ, եթէ ծնունդք ըստ հոգւոյ:

Առ մեզ մի՛ լիցին խոտելիք մերն սուրբ լուսաւորիչք եւ հարք. այլ պատուելիք եւ պաշտելիք, սուրբն Գրիգորիոս եւ զարմն իւր սուրբ. սուրբն Ներսէս եւ Սահակ, եւ որ ըստ նոցայն յստակքն եւ ճշմարտախոհքն, եւ նոցայն քարոզեսցի քաջութիւն յեկեղեցիս մեր, եւ յաղագս նոցա բանակռուեսցուք եթէ գտցին հակառակք: Որ նոցայն են՝ իւրեանց է գիտելի լաւութիւն եւ վատութիւն նոցա:

Ածցուք ՚ի մէջ եւ զայնոսիկ՝ որք նոցա են, եւ մեզ քաջ տեղեակք եւ յայտնիք, զսուրբ եւ զաստուածազգեսցաք հարսն, եւ զսուրբ բանս նոցա. զսուրբն Աթանաս, եւ զսուրբն Գրիգոր Նիւսեայ, եւ զմիւս Գրիգոր աստուածաբանն, եւ զսուրբն Բասիլիոս, եւ զբերան ոսկի սուրբն Յովհան: Միթէ այսոքիկ ՚ի նոցանէ խոտեցան, եւ առ ՚ի մէնջ պատուեցան. միթէ ո՞չ ընթեռնուն յարաժամ ՚ի սրբոյն Աթանասէ զգրեալսն, զոր յաղագս անշփոթ խառնմանն յատուկ եւ կատարեալ բնութեանցն գրէ ասելով. Ի նմանութենէ Տեառն որ առ մեզ՝ մեծ է օգուտն, զի եւ մեք նմանեսցուք առ նա. քանզի թէ ոչ ինքն էր նմանեալ առ մարդիկ, պարտ էր ՚ի նմանութիւնս մեր իջելոյն՝ ըստ այսմ մանաւանդ նմանիլ, ըստ որում փոխադրութեան էաք կարօտ ըստ ախտից, զի զայսոսիկ յանախտութիւն փոխեալ կացուցէ: Եւ մի՛ որ անհաւատ լիցի յաղագս ախտիցն լսելով՝ համարեալ փոփոխիլ աստուածութեանն. այլ առեալ ՚ի նմա ախտք ՚ի մարմնական եւ յանձնական շարժութենէ ածցէ զմտաւ եւ առեալ եւ պարտեալ. քանզի վասն այսորիկ առեալ եղեւ, զի յաղթեսցի. եւ վասն այսորիկ յաղթեցաւ, զի անենայն մարդկային բնութիւն ըստ ազգակցութեան բարեգործեսցի. քանզի անտի սկսեալք փոխակերպիմք ամենեքեան, յախտացելոց անախտք, եւ ՚ի մեռելոց կենդանիք կազմեալք: Արդ մի՛ որ ամբոխեսցի յանհաւատութիւն, եթէ ասէ Աստուած զոլով Տէրն միանգամայն եւ մարդ՝ Այժմ անձն իմ խռովեալ է: Քանզի այս լինէր աստուածութեանն թողացուցեալ մարմնոյն ամբոխել, կարող գոլ աստուածութեամբն ՚ի բաց մերժել զխռովութիւնն, այլ ոչ կամեցեալ, զի մի՛ զնմանութիւնն որ առ մեզ՝ լուծցէ: Այսպիսի ինչ է իմանալ եւ յորոց առ մեզս իրաց, որպէս զի խառնեալ մեղր առ ջուր՝ ոչ միայն փոխադրի, այլ ջուրն յաւելաւ, եւ որ ՚ի կարգին է:

Ասենք, եթէ անգիտանան եւ զհարցմունս Արիանոսին եւ Քաղկեդոնին, եւ զպատասխանիսն սրբոյս. եւ թէ ո՞րպէս եւ քանի՞ գեղեցկայարմար բանիւք բաժանէ եւ միաւորէ ՚ի կիրս մարդկայնոյն եւ աստուածայնոյն՝ խոնարհագոյն եւ բարձրագոյն: Հաւատալի լիցի մեզ եւ այս՝ եթէ բանք սուրբ հօրն Գրիգորի Նիւսեայ զանխուլ են ՚ի նոցանէ եւ ոչ են ընթերցեալ, եւ յարկեղս գրոց ամբարեալ զսուրբ բանս նորա, եւ ընթեռնուն՝ առանց միջնորդի եւ միաբարբառ խօսիւք զմիաւորութիւն անձին առ մարմին. եւ զյաւելումն եւ զպակասութիւն էութեանն յեութենէ՝ Պէրֆէռիոսի իմաստնոյ վկայութեամբ. եւ կամ այլ բովանդակ բանք նորա անյայտք են ՚ի նոցանէ, եւ ոչ ընթեռնուն զգերեզմանական ասացեալ ճառս որ ՚ի վերայ Տեառն, թէ զո՞վ խնդրեաց Յովսէփ ՚ի Պիղատոսէ, եւ կամ վասն ո՞ր աղաչէր եւ աղերսանօք խնդրէր, եւ կամ զո՞վ պատեաց անշնչացեալ եւ եդ ՚ի գերեզմանի: Եւ կամ ո՞րպէս դարձեալ ՚ի դիմաց հրեշտակին աւետարանէ կանանցն՝ առեալ զբանս նորա, թէ Յարեաւ որպէս ասացն, ստուգեաց ըստ սովորութեան իւրոյ զճշմարտութիւնն. եւ զոր բանիւ յառաջ ասաց, զայս եւ գործովք կատարեաց, եւ անմահ աստուածութիւն նորա անմահ մնաց. եւ ՚ի ժամանակի մահկանացու մարմին նորա մարմնական աչօք զքուն մահու յանձն էառ, եւ անկեալ որպէս զառիժ՝ ննջեաց թագաւորապէս, եւ զարթուցեալ յարեաւ, եւ ելեալ անդուստ որպէս Աստուծոյ իսկ վայել էր, եւ որ ՚ի կարգին:

Ածենք զմտաւ ահաւասիկ, եթէ անլուր են նոքա ՚ի բանից սրբոյն Գրիգորի աստուածաբանի. ո՞չ ընթեռնուն իւրական բանիւն յաւուր տօնի ծննդեանն Քրիստոսի զառ ՚ի նմանէ խօսեցեալ զաստուածաբանական ճառն, եթէ Քրիստոս ծնեալ լինի, եւ

Քրիստոս յերկնից եւ 'ի մարմնի եւ 'ի կուսէ եւ 'ի վերայ երկրի. եւ զի 'ի ցնծութիւն կոչէ զարարածս յաղագս երկնաւորին, եւ ապա երկրաւորիս. անմայր յառաջնումն, անհայր յերկրորդումն, լուծանելով զօրէնս բնութեանն, որով ծնաւ մեզ մանուկ, եւ տուաւ մեզ որդի. անմարմինն մարմնացեալ, եւ բանն թանձրացեալ, եւ անտեսանելին երեւեալ եւ եկեալ 'ի շօշափումն, եւ անժամանակն սկիզբն առեալ ժամանակի. եւ որ յառաջն որդի էր ծոցածին, այժմ որդի եղեւ կուսածին. օծեալ եւ փրկիչ, եւ 'ի Յօրէ անբաժանելի, որպէս երէկ՝ նոյն եւ այսօր եւ յաւիտեանս յաւիտենից: Որք ոչ հաւատացին զգեցման մարմնոյն՝ զայթակղեսցին. եւ որք 'ի մարմնոյն տկարացան՝ ծիծաղեսցին. իսկ որք թերակատար մտօք ջատագովք լինին նորասրբանչ գործոյն՝ լեզուագարեսցին, յանհուն անդունդս լիւղալով: Վասն զի եղեւ նոր զարմանք. եւ երեւեցաւ Աստուած մարդ ծննդեամբ, որ էրն եւ միշտ էն, եւ որում գեր 'ի վերոյ էր մարդկայնոյս բանի եւ պատճառի գոլն, յաղագս մեր եղեւ, եւ 'ի վերջին ժամանակի. որ է ինքն Աստուծոյ Բանն նախ քան զյաւիտեանսն, աներեւոյթն, անհասանելին, անմարմինն, 'ի սկզբանն սկիզբն, 'ի լուսոյն լոյս, աղբիւր կենաց եւ անմահութեան, կերպարան սկզբնատպին, այսինքն նման ծնողին՝ շարժեցեալ ծննդեամբ 'ի Յօրէ, եւ կնքեալ 'ի բազմորդութենէ. ոչ փոխեալ 'ի նմանութենէ Յօր, եւ ոչ արտասահման եղեալ բան, յիւր ստեղծեալ կերպարանն գայ, զգենլով մարմին եւ հոգի, զի սրբեսցէ եւ մաքրեսցէ զնմանակիցն իւր կերպարան՝ աստուածային խառնմամբն:

Յոր հայեցեալ երանելիս զարմանայ հիացմամբ եւ ասէ. Ո՛վ նոր խառնմանս, ո՛վ սքանչելի խառնուածոյս: Իսկ զրպարտողքն եւ դառինքն համարս առնուն յաստուածութենէն, եւ լինին ոսոխք գովելի խորհրդոյս այսորիկ, եւ խաւարին առ ճշմարիտ լոյսն, եւ յիմարանան յիմաստս աստուածայինս, ստգտանելով զբարի եւ զաստուածավայելուչ գործս Աստուծոյ, համարելով փոքր զյաղագս մեր նուաստացեալն, զի տացէ զառողջութիւն ախտացելոյ բնութեանս, եւ հանցէ 'ի վեր զկամաւ անասնացեալս մեղօք: Քանզի առաքեցաւ, այլ իբրեւ զմարդ, զի կրկին էր. որով եւ վաստակեցաւ, եւ երկեաւ, եւ արտասուեաց, քաղցեաւ եւ ծարաւեցաւ օրինօք մարմնոյն. եւ եթէ իբրեւ զԱստուած, զի՞նչ այս, զի ամենայնիւ զկամս Յօր պարտ էր կատարել. յաղագս որոյ եւ մատնեալ ասի, զի մի՛ թուեսցի ընդդէմ Աստուծոյ. յորս ոմանք զայթակղին 'ի բարձրագոյնսն եւ 'ի խոնարհագոյնսն. միացուցանեն եւ ժողովեն չարաչար, եւ կամ բաժանեն հատանեն անաստուածաբար: Սոցա բաժանել պարտ էր, եւ նոցա միաւորել:

Եւ զիա՞րդ բազունս յերկարեցից զբանս. միթէ չորեքեան գիրք սորա որ առ մեզ, ո՞չ բովանդակին առ նոսա, եւ այլ եւս յոլովագոյն ճառք. միթէ զանխլացա՞ւ 'ի նոցանէ ասացեալ բանն՝ եթէ Աստուած խաչեալ, արեգակն խաւարեալ: Եւ կամ աղաւաղեցի՞ն զմիւս բանն, եթէ Արիւն Աստուծոյ, եւ չարչարանք եւ մահ Աստուծոյ: Ջորս մեր 'ի ձեռն առեալ զինինք ընդդէմ նոցա 'ի պատերազմ, հարկանելով յաջ եւ յահեակ. զոր իմաստնոց եւ բարեպաշտից անձանց՝ ոչ վայել է յաստուածաշունչ գիրս զմիոյ բանէ բունն հարկանել, եւ զայլովքն զանց առնել. եւ կամ հայիոյել 'ի լուրս բանին, եւ զմիտս ոչ քննել. այլ սաղմոսել հոգւով եւ մտօք, եւ քննել զգիրս աշխատասէր մտօք ուսաք. զի առանց սիրոյ՝ հնչումն է պղնձոյ, եւ բնչումն սրնգի: Հաւատալի՞ է մեզ եթէ բարձին 'ի միջոյ իւրեանց զբանս սրբոյն Բարսղի, եւ զաստուածաբանական ճառս նորա, ընդ նմին եւ զմեկնութիւնս սրբոյն Յովհաննու Ոսկեբերանին հին եւ նոր կտակարանացն. եւ կամ թէ հաւատաբանութիւնն Կիւրդի Աղեքսանդրացւոյ, եւ գիրք պարապմանցն. եւ կամ հաւատոյ խոստովանութիւն սուրբ ժողովոյն Նիկիոյ՝ կորուսեա՞լ եղեւ յինքեանց. եւ կամ թէ մեզ աւանդեցին, եւ ինքեանք թափու՞ր մնացին: Եւ կամ թէ քանի՞ ամբարեալ ունին առ ինքեանս բանս գիտութեան գրով եւ անգիր, որով եւ մայր անուանեցան գիտութեան, եւ յոմանց ներհակաց՝ ճարտարք Յունաց: Եւ կամ թէ քանի՞ հերձուածողս հրատարակեցին՝ եւ բարձին 'ի միջոյ զգաղձն եւ զորոմն, հատանելով եւ 'ի բաց խլելով աստուածային սրովն:

Արդ եթե զայսպիսի մեծ եւ գողջոյն ազգ, յորոց միջի ճոխանայ գիտութիւն եւ պայծառանայ եկեղեցի Աստուծոյ՝ պարտիմք մուլարս եւ տգէտս կոչել, եւ սնոտի գոյս նոցա՝ ի բանս եւ ի գործս, հաւանիմ եւ ես. վասն զի Յայ եմ ճշմարիտ եւ աներկբայ սրտիւ: Ապա եթե եղբարք ենք համաշունչք, եւ միոյ որովայնի ծնունդք, եւ միոյ ստեանց դիեցիկք, եւ միոյ ճշմարիտ գլխոյ անդամք, եւ այսու աղագաւ եղբայրական սիրով կոչեն զմեզ ՚ի խաղաղութիւն, պարտիմք զհետ զնալ տիրապէս եւ յօժարամիտ կամօք: Վասն զի զայս պատուէր առաք. եւ զայն ոչ իբրեւ զգտեալք ՚ի կորստենէ, եւ կամ իբրեւ զդարձեալք ՚ի մեղանաց եւ ՚ի սխալմանէ, այլ իբրեւ զհեռացեալ եղբարք գաւառաւ եւ ժամանակաւ. որ եւ զայս թշնամութիւն գործեաց բնութիւն հնացեալ սովորութեամբ՝ ոխակալութիւնն. զմիջնորմն ցանկոյն քակել, եւ զկրճիմն ՚ի բաց բառնալ՝ եթե գոյ հնար, եւ մի՛ անիծանիլ յեղբարց, այլ օրհնիլ, շահել եւ շահեցուցանել զնոսա. քննել զվնասն, եւ հայիլ յօգուտն. զի իմաստնոցն աչք ՚ի գլուխ իւրեանց է, ասաց իմաստունն, եւ որք կամաւ կուրանան, անձանց բերեն զմեղադրանս:

Արդ յստակ մտօք եւ աներկեւան սրտիւ հայիլ արժան է մեզ ՚ի բանս յայս. զի եթե իցէ երկուց ոմանց ընթանալ ընդ մի ճանապարհ, լիցի՞ հնար միոյն մուլար լինել, եւ միւսոյն ուղղորդ. եթե ոչ արդ ուղեկիցս զմեզ արժան է իմանալ, եւ ճանապարհ՝ զբանս աստուածաշունչ գրոց, եւ առաջնորդ զբանս սուրբս, զոր վերոյ գրեցաք: Ձոր այսու թշնամութեամբս՝ որով վարեցաք, հարկ լինի մեզ զմի ոք ՚ի սոցանէ սուտ կացուցանել, կամ զբանս, կամ զասողս բանիցն, եւ կամ զընդունողսս՝ եթե ոչ են համաշունչք. եւ կամ թէ զիարդ ոչ խօսեցան, եւ կամ թէ մի ոք առ ՚ի մէնջ զբարութք գրեալսն չարաչար ընթեռնու:

Եւ արդ հաւատարմացաք ՚ի սրբոց արանց, եթե ՚ի բանս աստուածաշունչ գրոց անմիաբանութիւն անենելին ոչ գտանի, եւ ոչ հատակոտոր ինչ եւ դար եւ կոճատ, այլ միաբան եւ միախորհուրդ ՚ի Յոգւոյն Աստուծոյ խօսեցեալ եւ շարայարեալ, եւ հիւսեալ առ միմեանս գեղեցիկ յարմարութեամբ. երբեմն ըստ ժամու պիտոյիցն ընդդէմ ներհակացն բաժանելով, եւ երբեմն ժողովելով. այլ երբեմն տալով զնուաստագոյնսն մարմնոյն, եւ զբարձրագոյնսն Աստուծոյ: Ոչ գթեցան ՚ի բաժանելն յատկութեամբ եւ կրիւք, եւ ոչ խոտեցան ՚ի միացուցանելն եւ ՚ի ժողովելն: Եւ յաղագս ասողացն չունիմք ինչ ասել, վասն զի սուրբք են եւ սրբոց համապատիւք, եւ ընդունակք Յոգւոյն: Իսկ յաղագս նոցա՝ վասն որոյ բանս է, յայտնի է ստուգապէս, զի ակն են աղբեր, եւ ամենայնն առ ՚ի նոցանէ տեսանի բղխեալ ջուր գիտութեան: Արդ եթե գոյ հնար՝ յայն դառնագոյն լինել ջրոյն, եւ ՚ի հեռանալն միջոցաւ եւ լեզուօք՝ քաղցրագոյն եւ անուշահամ լինել, ապա պարտիմք զգուշացուցանել զնոսա իբրեւ զմոլորեալ եղբարս, եւ յիւրեանց ջրոյ քաղցրահամութենէ զովացուցանել. զի ընտիր մշակք երեւեսցուք բանին՝ զեղբարսն շահելով:

Այլ զի գրեցէքն, եթե յաղագս անշփոթ միաւորութեանն այլ ինչ իցէ բան՝ Աստուծոյ է գիտելի, հաւատամ եւ ես. զի որում լի են երկինք եւ երկիր փառօքն, եւ քննիչ է խորհրդոց եւ երիկամանց, զիւրն բնութիւն ոչ անգիտանայ: Իսկ զայս այլ ոք ՚ի սրբոց եւ յաստուածագետստից արանցն ոչ պարտ վարկան գիտողին թողուլ. այլ զԱստուած գիտել եւ ճանաչել ճշմարիտ վարկան, եւ սակս այսորիկ զմարմինս իւրեանց ՚ի խաչ հանին կարեօք կենցաղոյս. օտարացան ՚ի տանց եւ ՚ի ստացուածոց կարելորաց՝ հաստատելով զհիմունս իւրեանց ՚ի վերայ հաստատուն եւ անշարժ վիմի. եւ գտանելով երկիր բարութք եւ պարարտ՝ Աստուծոյ տալով զպտուղ երեսնաւոր, վաթսնաւոր եւ հարիւրաւոր: Եւ զայս ոչ միայն մերովքս եւ Քրիստոսի ծառայիցս հաւատարմացաք, այլ եւ առ արտաքնովքն, եւ այնոցիկ որք բնութեանց եղեն քննիչք, թէ որչափ եւ քանի աշխատեցին զանձն եւ զմարմին ՚ի գիւտ անժանօթ բնութեան: Արդ եթե մեզ զլռելն պարտ վարկանիք, ոչ ընդդիմանամք. զի գրեալ է թէ զխրատ ամբարիշտք անգոսնեն:

Այլ զի գրեցէքն բաւական ունել զհարցն աւանդ, եւ այնր աւանդապահ զիս ասացէք լինել. եւ շնորհ ունիմ բարուք վկայութեան ձերոյ: Այլ հարցանենք եղբայրաբար սիրով, եթէ զո՞րս ՚ի սրբոց հարցն դնէք աստանօր, զի զայս պատուիրան աւանդեցին մեզ՝ հակառակասէր լինել եւ կրուող, միոյ զլիսոյ անդամք ելով՝ ասել ձեռաց ցտտն, թէ չես ինձ պիտոյ, եւ չես աստէն յիմոյս մարմնոյ: Եւ կամ միոյ մօր որդիք՝ հակառակ գտանել իրերաց եւ անիծանել զմիմեանս. եւ ասել ցճնողսն՝ թէ ընդէ՞ր երկնեցէք եւ ծնայք զիս: Եւ կամ միոյ հովուի հօտ՝ բաժանիլ յերկուս եւ յառնել ՚ի վերայ միմեանց, եւ խածատել զիրեարս, եւ կոչել միոյն զմիւսն զայլս եւ յափշտակողս. մկրտիլ յայլ Քրիստոս՝ հակառակ միմեանց եւ օտարք համարել ՚ի հաղորդութենէ, որով ճանաչի ժամանակս այս երկրորդ կռապաշտութիւն:

Արդ եթէ առաջին հայր սուրբ կոչելի է մեզ զմերն սուրբ լուսաւորիչ եւ խոստովանող քահանայապետն Գրիգորիոս, պարտիմք զմտաւ ածել եթէ նա վճարեցա՞ւ այսու օրինօք, թէ ոչ. արժանաւոր անձն սրբութեամբ եւ ճգնութեամբ գտանի՞ յազգս երկրածնաց իբրեւ զնա, թէ ոչ: Միթէ բաւական համարեցա՞ւ զայս անձին իւրում՝ կամ զերկսն, կամ զչարչարանսն բազմապատիկ, կամ զբանտարգելութիւնն բազմօրեայ ՚ի խոր վիրապին եւ ՚ի մէջ թունաւորացն, կամ զհրեշտակին սրբոյ բնակցութիւնն, կամ զբազմապատիկ շնորհսն պարգեւեալ նմա ՚ի վերայ տանս Յայոց: Միթէ ամբարտաւանեա՞ց այսու ամենայնիւ, եւ կամ բաւական համարեցա՞ւ անձին իւրում զայս ՚ի պատիւ աստիճանի, եւ կամ թէ ո՞չ խոնարհ սրտիւ եւ աներկբայ մտօք էառ յանձն զնալ ՚ի Կեսարիա, եւ դարձեալ ՚ի Յռոմ, եւ առնուլ ձեռնադրութիւն ՚ի սրբոյն Սեղբեստրոսէ. եւ կամ թէ իւրքն ամենայն ո՞չ կացին ՚ի նոյն միաբանութեան սէր: Եւ ո՞չ չոգաւ Արիստակէս ՚ի սուրբ ժողովն Նիկիոյ. եւ կամ թէ մեր սուրբն Ներսէս ո՞չ վարեցաւ այսու օրինակաւ, եւ ո՞չ գտաւ առ մեծիւն Թեոդոսիւ ՚ի Կոստանդինուպօլիս՝ ՚ի վանումն հոգեմարտին Մակեդոնի, հողորդ սոցա եւ համախորհուրդ: Եւ կամ մերն Սահակ սուրբ հայրապետ՝ ո՞չ եղել գրով ձեռնին իւրոյ հաղորդ սուրբ ժողովոյն Եփեսոսի. եւ կամ թէ խոտա՞ն համարեցաւ զսոսա եւ մինչեւ ՚ի ժողովն՝ որ ՚ի Քաղկեդոն եղել առ Սարկիանոսիւ եւ Վաղենտիանոսիւ: Արդ քննելի է, եթէ ո՞րք ՚ի մերոց սրբոց հարցն հանդիպեցաւ անդ. եւ կամ յումմէ՞ արդէօք տեղեկացաք զնոցայն աղանդ, եւ զմերս ճշմարտութիւն. եւ կամ որո՞վ լեզուաւ ուսոյց եւ ետ մեզ Դէոսկորոս սուրբ, եւ Տիմոթէոս կուզն, եւ Պետրոս զայլն: Միթէ Անեցի՞ք էին սոքա եւ Չորոյգետացի՞ք, կամ Վաղարշապատեցի՞ք եւ Դըւնեցի՞ք, կամ հայադաւա՞նք լեզուաւ եւ ազգաւ: Խնդրենք, եթէ զիա՞րդ այնչափ կապեցաք ՚ի բանս սոցա, եւ վասն որո՞յ իրիք ուղղութեան՝ աղաչեն զձեզ՝ եթէ ՚ի մենջ զանխլացաւ, խելամուտ առնել զմեզ սիրով:

Դարձեալ թէ այսոքիկ վերոյգրեալ սուրբ հարքս այսպէս՝ եւ որք զիետ սոցա, խնդրելի է եթէ յետ այսորիկ ո՞վ որք ՚ի հարցն սրբոց յայսոսիկ դրդուեցաւ: Եթէ զՅովհաննէ՞ս ասենք զիմաստասէրն՝ որ եւ աթոռակալ սրբոյ աթոռոյս, եւ նա այսորիկ հետեւեցաւ շաւղաց եւ ուղղափառութեան. եւ մերն այլ սուրբ նախնիք զնորայն ընկալան խոստովանութիւն, եւ ձեռնագրեցին անխախտելի մնալ զիրս, Գրիգոր Վկայասէր եւ Բարսեղ հետեւող նորին, եւ միւս Գրիգորիս եւ Ներսէս մերս հարք. եւ է յարկեղս գրոց մերոց ընկալեալ ՚ի նոցանէ: Ի մի երես եւ ՚ի մի բան զազգ մի ողջոյն անմարթ է դատել:

Եւ մեք յայն սակս խնդիր արարաք ձերոց իմաստախոհ անձանց, զի ՚ի միասին նստեալ, եւ բերան առ բերան խօսեցեալ, լուծցուք զխնդիրս սոցա. կամ շահեսցուք եւ կամ շահեսցուցուք զեղբարս, եւ կամ զթշնամիս՝ թէ ասելի է: Այլ ՚ի բանս նոցա ոչ կապեցաք փառասէր եւ անձնիշխան կամօք, որպէս կարծեցիք. ապա զոր առժամայն պարտ վարկաք, գրեցաք նոցա սակաւօք՝ զոր ՚ի մերոցն ընկալաք եւ գտաւ առ մեզ. եւ զայն առ ՚ի ձեռն ընկալաք համարձակութիւն, զիետ մերոյն Ստեփանոսի գրով եւ բանիւ հաւանել մերովն: Վասն որոյ վերջին գրեալքս՝ կարծիս ետուն մեզ եթէ ՚ի պատրանս գրեցան առաջինքն, եւ ոչ ՚ի բոլոր սրտէ. եւ վասն այսորիկ հարկ եղել մեզ յայտնել ձեզ ՚ի ձեռն գրոյ եւ զայժմուգրեալքս, եւ ոչ առաքեալ. զի թերես լուծցէ

զկարծիս մտաց ձերոց, եւ զմերս հաստատեսցէ ճշմարիտ հայութիւն, եւ
զհամաձայնութիւն ձեզ:

Այլ զի գրեցէքն՝ եթէ յերեկոյացեալն ենք ժամու, թողունք գնալ առ իւրաքանչիւր
դատաւոր. եւ այս բան ոչ թուեցաւ մեզ իբրեւ կատարելոց մտաց ասացեալ:
Երեկոյացեալ ժամ առ Աստուած եւ առ արարածս դնել, եւ դադարուն առնուլ
յաստուածաշունչ գրոց քննութենէ, եւ որ ՚ի նոսա բարեացն են մասունք, եւ լուծուն
առնել սիրոյ եւ խաղաղութան, եւ այլ եւ այլ դատաւորս կոչել իւրաքանչիւր. կարծեմ
եթէ տէրունեան առակաւոր բան յանդիմանէ զձեզ առ այս, որ առ մշակս այգւոյն, եւ
վարձատուութիւն առատապարգեւ տուողին, որ հաւասարապարգեւ առին
առաւօտեանքն եւ հասարակօրեայքն եւ երեկոյիքն: Չի եթէ զձերոյ կոչէք ժամանակ
երեկոյ յաղագս ծերութեան եւ հասարակելոյ զաւուրսոյ, նա կատարեալ մտաց յոյս՝ ոչ
այսպէս յերկարածգէ զտկար բնութիւն. զի այս մինչեւ ՚ի նմին փոփոխումն օրոյ է
համարելի: Ապա պարտի ծերոյն լինել ծերութեանն ՚ի ձեթ պարարտութեան, ըստ
Դաւթայ եւ Սողոմոնի, եւ գլխաւորին առաքելոց, զգաստութեամբ եւ
պարկեշտութեամբ լուսատու լինել բազմաց. եւ մի՛ լսել եթէ Լաւ է մանուկ իմաստուն
քան զժեր անմիտ: Իսկ եթէ զթիւ աւուրց կատարածի աշխարհիս ասացէք երեկոյ,
անմարթ է յայս նախաձեռնել. զի զոր ոչ հրեշտակք երկնից իմացան եւ ոչ Որդի, ՚ի
մարդկանէ անհետագօտելի է: Իսկ եթէ զաւուրցս չարութիւն կոչէք երեկոյ եւ
զտէրութիւն բռնակալաց, անտեղի է եւ այս. զի ամենայն սրբոց եւ բարեպաշտից
անծինք դառնագոյն ժամանակօք փորձեցան եւ մաքրեցան որպէս զոսկի հրով, եւ
արդարացան: Եւ այս առ հնովքն եւ նորովքս. որպէս մարգարէն Եսայի, զի երբեմն
աղօթէր ասելով. Ի զիշերաց կանխէ հոգի իմ առաւօտ առնել առ քեզ Աստուած, զի
լոյս են հրամանք քո. եւ չիք ՚ի նմա երեկոյ, եւ ոչ խաւար: Նոյնպէս եւ Դաւիթ ասէ
յաղօթելն. Ես առ Աստուած կարդացի ընդ երեկոյս, ՚ի վաղորդեան, եւ ՚ի հասարակ
աւուր: Եւ դարձեալ թէ Ի խորոց կարդացի առ քեզ: Նոյնպէս եւ այլք ՚ի սրբոց
մարգարէիցն, Ամբակուն, Երեմիա եւ Դանիէլ. ոմն ՚ի գբոյ առիծուցն, եւ այլ ոմն ՚ի գբոյ
կապանացն աղօթէին արտասուօք եւ յոգւոց հանէին վասն խաղաղութեան
ժողովրդեանս, եթէ Մինչեւ յե՞րբ տէր անտես առնես եւ ոչ լսես ինձ. եւ թէ՛ Որովայն իմ
ցաւի, եւ զգայարանք իմ ճնլին. եւ թէ Ո՛ տայր գլխոյ իմոյ ջուր, եւ աչաց իմոց աղբիւրս
արտասուաց, լալ զբեկունն ժողովրդեան իմոյ: Կարծեմ թէ առ այս աղէտ տարակուսի՝
զնեղութիւնս անձանց իւրեանց ոչ ինչ համարէին: Պարտիմք ձայնակից լինել եւ երից
մանկանցն, եւ ՚ի բոցոյ տապոյս աղաղակել առ տէր եւ ասել, եթէ Օրհնեալ ես տէր
Աստուած, զի արդարութեամբ եւ յիրաւի ածեր ՚ի վերայ մեր զայս ամենայն. զի մեղաք,
անօրինեցաք եւ ապստամբ եղաք ՚ի քէն. եւ առաւել մեղաք, եւ յամօք եւ նախատինք
եղաք ամենայն ծառայից քոց: Խնդրել իշխան մարգարէ մեզ եւ առաջնորդ. նուիրել
զաղօթս սրբոց ՚ի բուրվառս խնկոց անուշից, եւ տալ զանձն ողջակէզ ընդունելի
Աստուծոյ:

Եւ ՚ի նորոց չունիմ պէտս յերկարելոյ. զի որ ՚ի Տեառնէն են բանք՝ ոչ զանխլանայ առ ՚ի
ձէնջ, թէ ո՛րպէս պարտ է լինել հովուաց եւ սպասաւորաց բանին: Յովիւ քաջ, ասէ,
զանձն իւր դնէ ՚ի վերայ ոչխարաց. եւ իմաստուն տնտես ՚ի ժամու տայ զկերակուրն:
Եւ անմիտն լսէ՝ թէ Ծառայ չար եւ վատ, պարտ էիր արկանել զարծաթն ՚ի
սեղանաւորս, լինել լոյս եւ աղ եւ ճրագ ՚ի վերայ բարձր աշտանակի, եւ ոչ ընդ
գրուանաւ: Գրէ եւ սուրբ առաքեալն Պաւղոս ՚ի զգուշութիւն մեզ, թէ Ուստի եղբարք
սուրբք, երկնաւոր կոչմանն ժառանգորդք, նայեցարուք ընդ առաքեալն եւ ընդ
քահանայապետ խոստովանութեան մերոյ ընդ Յիսուս Քրիստոս, որ հաւատարիմ է
արարչին իւրոյ: Հարցանեմ աստանօր թէ ո՞ր բնութեան է արարիչ Աստուած, որ
հաւատարիմ է որպէս Սովսէս ամենայն տան նորա: Դարձեալ թէ Ունիմք
քահանայապետ անցեալ ընդ երկինս զՅիսուս զՈրդին Աստուծոյ. եւ այնպիսի ունիմք
քահանայապետ՝ որ նստաւ ընդ աջմէ մեծութեան ՚ի բարձունս, սրբութեանցն
պաշտօնեայ եւ խորանին ճշմարտութեան, զոր Աստուած հաստատեաց, եւ ոչ մարդ:

Ձի ամենայն քահանայապետ վասն մատուցանելոյ զոհս եւ զպատարագս կայ. ուստի եւ հարկ է նմա ունել ինչ՝ զոր մատուցանիցէ: Գրէ դարձեալ եւ առ Տիմոթէոս, թէ Որպէս աղաչեցի զքեզ մինչ երթային ՚ի Մակեդոնիա, զի պատուէր տացես ոմանց չլինել օտարուսմունս եւ տոհմաթիւս անչափս. զի գլուխ պատուիրանին սեր է ՚ի սուրբ սրտէ եւ ՚ի մտաց բարեաց եւ յանկեղծաւոր հաւատոց: Եւ այլ՝ թէ Ոչ ոք զինուորեալ ընդ կեանս աշխարհիս պատաղի՝ եթէ զօրավարին հաճոյ լինիցի: Եւ թէ մարտիկ ոք կոչեսցի, ոչ պասակի, եթէ ոչ ըստ օրինին մարտիցէ. պնդէ հեզնելովն եթէ իմացիք զոր ասենս: Գրէ համասփիւռ եւ Պետրոս գլխաւորն առաքելոց՝ թէ Ձերիցունս աղաչեն իբրեւ զերիցակից եւ վկայ չարչարանացն Քրիստոսի, արածել զհաւատացեալ ՚ի մեզ զհօտն Աստուծոյ, վերակացու լինել բարւոք օրինակօք եւ անձնիշխան տէրութեամբ ձգել ՚ի մեզ իբրեւ առասանօք բազմադիմի ախտիւք մեր. զի երեւումն իցէ հովուապետին, եւ փոխարէնս ենք ընդունելոց բարւոյն եւ չարին:

Ունիմք ՚ի մեզ եւ զբանս սրբոյն Բարսղի, եւ հարցմանն պատասխանի լուեալ՝ թէ ո՞րպէս պարտ է լինել առաջնորդաց եւ մատռուակաց բանին: Եւ զի՞նչ ասացից. զի յանբաւս եւ յանհունս հասանեն այսց բանից ձգմունք, եւ որք նմանք սոցա: Եւ մեր զայս ամենայն գիտելով՝ անգիտանամք զանձինս՝ երեկոյ կոչելով զժամանակս, եւ ՚ի հարցն աւանդապահութիւն վստահանալով: Եւ զայս ոչ ածենք զմտաւ, թէ կարող է Աստուած ՚ի քարանցս յայսցանէ յարուցանել որդիս Աբրահամու. եւ թէ հատանելոց է տապարաւ ազդօղ բանին զամենայն ծառ որ ոչ առնէ պտուղ բարւոք, եւ հաճոյ տնկողին: Չորս աղաչենք մերովք սուրբ ժողովովքս՝ զարթնուլ որպէս ՚ի քնոյ ՚ի թմրութենէ ծուլութեանդ եւ յանյուսութենէդ: Իշխանք էք եւ հազարապետք խորոցն Աստուծոյ, եւ այժմ խնդիր է ՚ի մեջ հազարապետացդ՝ եթէ ոք հաւատարիմ գտցի: Աչք էք՝ զլիտյս լուսատու, եւ ձեռք մարմնոյս կերակրիչք, բան եւ ձայն լեզուի շարժողիս: Արագ այսր պարտիք ժամանել, զի թերեւս թիւրեալ իցէ զլիտյս ՚ի լուսոյ պակասեալ, եւ կամ տկարացեալ իցէ մարմինս յոչ ունելոյն կերակրիչ եւ դարմանիչ ձեռս, եւ կամ դատարկանալ լեզուիս շարժումն՝ առանց ձայնի եւ անբան մնացեալ: Գրեալ են անուանք ձեր ՚ի գիրս գիտնականաց՝ ասողաց եւ յանդիմանողաց. պարտիք զգիրն գործով արդարացուցանել: Սիւնք էք աստուածային տաճարին շինելոյ արեամբ Որդւոյ Նորա. գիտելի է, զի ՚ի բացեայ լինելով սեանցն՝ քակտի տաճարն: Մշակք էք աստուածային այգւոյն, արդ փութապէս այսր հասէք. եթէ յօտելոյ է՝ կտրեցէք, եթէ սրբելոյ՝ մաքրեցէք. զվաստակսն մի՛ համարիք յաշխատանս անձանց, զի քաղցրահամ բաժակ բերցէ ճարտարապետին, եւ մի՛ քացախուտ: Եզինք էք աստուածային անդոյս. աշխատասէր մտօք եւ հնազանդ սրտիւ պարտիք վաստակել, զի բերցէ հաց սուրբ եւ կենդանական: Ամուք էք պատուական սայլիս, որ դատարկացեալ մնայ ՚ի շրջեցուցանելոյ զկտակարանս Աստուծոյ. արագ այսր ժամանեցէք, զի յառաջ ելեալ հանգիցէ ՚ի տունս Աբիաթարայ ՚ի բլուրս հաճելիս Աստուծոյ:

Ձայնէ առաքեալն Պաւղոս, թէ Ձայս գիտասցիք վասն ժամանակիս, զի ժամ իսկ է ՚ի քնոյ զարթնուլ. զի այժմ մերձ է մեզ փրկութիւն, քան յորժամ հաւատացաք: Լցաւ երկիր ամենայն գիտութեամբ Տեառն իբրեւ զբազում ջուրս որ ծածկեն զծով. եւ զիշեր տգիտութեանն մերժեցաւ եւ էանց. պարտիմք շրջել զգաստս եւ արթունս, եւ զգեմուլ զգէմն լուսոյ: Ձի չէն եւ պայծառ են եկեղեցիք Տեառն, օր ըստ օրէ աճեն եւ ճոխանան ՚ի Քրիստոս. եւ տգիտութիւն հեռի է յամենայն ազգաց քրիստոնէից. եւ վաղ ուրեմն տեսին զլոյս մեծ գիտութեան ժողովուրդն որ նստէին ՚ի խաւարի եւ ՚ի ստուերս մահու. եւ ամենայն ոք ծարաւի է խաղաղութեան եւ սիրոյ աստուածայնոց, Ֆռանկք, Յոյնք, Սուրիացիք, Նեստորականք, եւ Իսմայելացիք որ եւ Յաշիշիք: Յարածամ գիր եւ բան նոցա ոչ դադարէ առ ՚ի մէնջ վասն խնդրոյ մեր, եւ բազումք կան յարկեղս գրոց մեր:

Բայց մեր է անկարութիւնն առ բարի գործս յայս, զի հատ մանանխոյ անգործ մնայ ՚ի մեզ. ոչ եռացուցանէ զսիրտս ջերմութեամբ, եւ ոչ տայ հեղուլ զսիրոյն արտօսք յաչաց: Մանաւանդ ասելի է, թէ եւ ինքն իսկ ոչ գտանի ՚ի միջի մերում. ապա թէ ոչ,

զլեռնացեալ անհաւատութիւնն փոփոխեալք եւ հարթեալք, զցաւալից թե՛նին խլեալք եւ 'ի ծով ընկեցնուաք. որչափ եւ նուաստ թուիմք յաչս՝ բուսանեալք յաստուածային պարտեզն եւ լինեալք ծառ մեծ, մինչ զալ վայրենի թռչնոց եւ հանգչել յոստս մեր: Ստացեալ ենք զանգաւակութիւն կամօք եւ յօժարութեամբ, եւ անկեալ կամք կենդանւոյն մեռեալ. կէս ննջեմք, կէս յօրանջեմք, եւ ասեմք յանձինս մեր թէ ընդ երեկս է. եւ ոչ լսեմք Պաւղոսի ձայնին, որ ասէ թէ Ահա ժամանակ ընդունելի, ահա օր փրկութեան. մի՛ եւ մի՛ իւրիք տայցէք պատճառս, զի մի՛ արատեսցի պաշտօնն: Այլ զի ընծայեցայք 'ի պաշտօնն Աստուծոյ, պարտիք ընդդէմ կալ ամենայն յօժարութեամբ, եւ ոչ 'ի հարկէ:

Յամենայն Հայոց ազգաց եկեղեցիքս որ յայդ կողմանքդ են, մանաւանդ թէ 'ի բոլոր սեռս՝ խաղաղութիւն, անդորրութիւն ձեզ է պարգեւեալ 'ի վերուստ: Թագաւոր քրիստոսասէր, եւ իշխանք բարեպաշտօնք, պարգեւք գաւառաց եւ անդոց՝ հոգեւոր եւ մարմնաւոր հանդերձ ազատութեամբ. եւ դուք կամաւ անգիտանայք եւ անտես առնէք զբեկումն ազգիս, եւ ստայօդ պատճառօք հրաժարէք 'ի գլխոյս կոչմանէ եւ ասէք՝ թէ գիշեր է եւ ոչ տիւ. տկար ենք մարմնով եւ ծերք ժամանակաւ. եւ վերնագիր նամակի ձերոյ ընթերցցի առ 'ի մէջն, եթէ 'ի մայրաքաղաք եւ 'ի նշանաւոր ուխտիս Հաղբատայ: Մայրաքաղաքացին Պաւղոս զայս ոչ ասաց. այլ թեպէտ եւ յերուսաղեմէ մինչեւ 'ի Լիւրիկիա ելից զաւետարանն Աստուծոյ, բայց յետոյ սրով գլխատեցաւ, եւ ասաց թէ ծառայ անպիտան եմ: Պետրոս թէ ուրացաւ՝ ապաշխարեաց, եւ թէ փախեալ՝ դարձեալ խաչեցաւ: Փիլիպպոս թէ անիծեաց եւ խորոց մատնեաց, անձամբն ելից զպարտսն, եւ անարատին արեան կարօտացաւ: Վարդապետ եւ տեսուչ՝ գործոյն է անուն եւ ոչ մարմնոյ. երբ դուք հրաժարէք, յառաջ զո՞վ կոչեմք, զԱյրարատեա՞նդ եթէ զԿարնեցիք, եթէ զՏարօնեցիքն՝ որ նեղեալ եւ զգուեալ են 'ի հարկապահանջ բռնակալացն, եւ կարօտին միայն աւուրն պարենի:

Հրաւեր կոչման մերոյ այսու աղագաւ ծանուցի ձեզ, զի 'ի միասին եկեալ խորհեսցուք զարժանն ամենայն 'ի պէտս լրութեան եկեղեցւոյ ներքոյ եւ արտաքոյ, յանձինս եւ յօտարս լեզուաւ: Յառաջ կոչեն զմեզ Յոյնք մի անգամ եւ երկիցս. արդ ո՞չ է պարտ արհաբար ընդդէմ կալ նոցա, կամ հաւանել կամ հաւանեցուցանել: Եթէ երկու բնութիւն ասեն չարաչար, ըմբերանեցուք եւ յանդիմանեցուք. եթէ դարձցին՝ ընկալցուք եւ շահեսցուք զեղբարսն. եթէ լուծան 'ի պէսպէս աղտեղի գործս մարմնոյ, լիցուք պատճառս զղջման նոցա. եթէ ներքինեօք եւ ներքինապետօք վարին, խրատեսցուք զաղտեղի գործս նոցա, թերեւս զկօտեցին սրտիւք եւ հայեսցին յանձինս: Թէ եւ ոչ այլ ինչ՝ գոնեայ զմերս լաւութիւն եւ առողջութիւն ծանուցուք նոցա: Գոն եւ յոլովք ընդ իշխանութեամբ նոցա 'ի մերայինս ազգէ քրիստոնեայք, եւ էին 'ի մեծի տարակուսանս՝ յայս հարցափորձութիւն եւ աղմուկ. եւ թէ եւ փոքր ինչ թեթեւացաւ այժմ, բայց կատարեալն ոչ է բարձեալ: Թէ եւ նոցա օգնենք, չգտանիմք անբաժին ինչ 'ի ճշմարիտ վարձատուէն Քրիստոսէ, որում փառք, իշխանութիւն եւ պատիւ այժմ եւ միշտ եւ յաւիտեանս յաւիտենից. Ամէն: -0-